ΕΤΟΣ Δ'—1901 + ΑΡ. 12 + 15 ΙΟΥΝΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΤΑΞΕΙΔΙΑ

Πλανώμενος ἡμέραν τινὰ εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἄλτεως εἶδον κάτω τῶν μαρμάρων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς περὶ τὸ βάθρον, ἐφ' οὗ ἵστατο τοῦ Παιωνίου ἡ νίκη, ἓν σύμπλεγμα παιδίων, τὸ ὁποῖον ἠκροᾶτο μετὰ μεγάλης προσοχῆς τοῦ διδασκάλου.

Ἐπλησίασα πρὸς αὐτά· δὲν εἶδον ποτὲ φυσιογνωμίας φαιδροτέρας ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τόσον προσηλωμένας πρὸς τὸ ἀκρόαμα. Ἤκουον ἁπλῆστως, εὐφροσύνως τὰς στοιχειώδεις εἰδήσεις περὶ τῶν ἀθανάτων μνημείων, τὰς ὁποίας μετέδιδεν εἰς αὐτὰ ἐκεῖ κατὰ χώραν ὁ διδάσκαλος, ἐνῷ ἐπάτουν τὰ βρύα, τὰ ὁποῖα ἐφύοντο ἀπὸ τῶν σχισμῶν τῶν παλαιῶν μαρμάρων, ἐνῷ ἐρρόχθει παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῶν ὁ Κλάδεος καὶ ὁ ἥλιος ἐφώτιζε τοῦ Κρονίου τὸ καταπράσινον ἄλσος.

Καὶ τοὺς εἶδον ἔπειτα νὰ μεταβάλλουν θέσιν· νὰ ἀκολουθοῦν σκιρτῶντες τὸν διδάσκαλον ἐνώπιον ἄλλων μνημείων. — Τώρα εὑρίσκονται πρὸ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου· μετ' ὀλίγον παρὰ τὸ Λεωνίδειον· ἔπειτα παρὰ τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἡ διδασκαλία ἀντήχει ἐκ νέου μεταξὺ τῶν ἐρειπίων ὑπὸ τὴν αὐτὴν θρησκευτικὴν σιγήν, μὲ τὴν αὐτὴν εὐφρόσυνον ἀπόλαυσιν τῶν μικρῶν μαθητῶν.

Ἔπειτα μετὰ λιτὸν πρόγευμα, καὶ ἀφοῦ ἀνεπαύθησαν, τοὺς εἶδον ἐξαφανιζομένους ὄπισθεν τοῦ μουσείου τῆς Ὀλυμπίας, μὲ βῆμα ρυθμικὸν ὑπὸ τὸ μέλος πατριωτικῶν ᾀσμάτων.

Ἡ εἰκὼν ἐκείνη ἐχαράχθη εἰς τὴν μνήμην μου. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἀπὸ ἱκανῶς ἀφιστάμενον ἐκεῖθεν χωρίον τῆς Ἠλείας, εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν μεγαλειτέραν διδακτικὴν ἐπιτυχίαν του· ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο διὰ τὰ φαιδρὰ παιδία μία διαρκὴς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ συνάμα λουτρὸν ὑγείας καὶ τονώσεως, δὲν ἀπωλέσθη οὐδὲ ἓν λεπτὸν τῆς ὥρας διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν καρδιῶν αὐτῶν.

Ἤρχισεν ὀλίγον νὰ κατανοῆται καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἀνυπολόγιστος ἀπὸ τῶν μαθητικῶν ἐκδρομῶν ὠφέλεια: νὰ ἀναμετρῆται ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν μαθητῶν ἡ θέα τῆς ἀγροίκου φύσεως, ἡ γοητεία τῶν φυσικῶν καλλονῶν, ἡ ἐπίσκεψις τῶν τοπίων ἐφ' ὧν ἐξυφάνθη ἡ ποιητικὴ μυθολογία τῶν προγόνων μας, τῶν μερῶν ἐφ' ὧν ἐγράφησαν αἱ τόσον πυκναὶ σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος μας, σελίδες δόξης καὶ σελίδες δακρύων, ἀφ' ἧς ὑπάρχει ἱστορία, μέχρις οὗ καὶ πάλιν ἀνέζησε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Καὶ δὲν ὑπάρχει γωνία τῆς Ἑλλάδος, βουνόν, ῥύαξ, δάσος, δὲν ὑπάρχει ἐρημικὴ ἄκρα, ἥτις νὰ μὴ ἐπαναφέρῃ καὶ μίαν ἀνάμνησιν· καθ' ἣν νὰ μὴ δύναται ἡ φωνὴ τοῦ διδασκάλου νὰ ἀνακαλέσῃ πρὸ τῶν παιδικῶν ψυχῶν ὡραίας τοῦ παρελθόντος εἰκόνας. Οὐδ' ἐπιχειρῶ νὰ ἐξάρω τὴν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὑγιεινῆς σημασίαν τῶν ἐκδρομῶν τούτων.

Διὰ πᾶσαν ἡλικίαν αἱ ἐκδρομαί, ἡ πρὸς τὴν ἀγροῖκον φύσιν ἐπικοινωνία, ἡ ἐναλλαγὴ ἐντυπώσεων, εἶναι βάπτισμα ὑγείας καὶ ζωῆς. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον εἶναι τοῦτο ἀλήθεια κατὰ τὸ ἔαρ τῆς ζωῆς, προκειμένου περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, εἰς ἣν τὸ πράσινον τῶν ἀγρῶν καὶ ὁ ἀὴρ ὁ διερχόμενος ὑπὲρ τὰ λήϊα καὶ ἄνωθεν τῶν δασῶν, ὁ φέρων ὁμοῦ μὲ τὴν θυμήρη ἀπόπνοιαν τοῦ θύμου ἢ τῆς πεύκης ῥόδινα χρώματα εἰς τὰς παιδικὰς μορφὰς καὶ φαιδρότητα εἰς τὰς καρδίας εἶναι τροφὴ ἐξ ἴσου ἀπαραίτητος, ὅσον ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐπιζητεῖ ὁ στόμαχος.

Τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα, ἡ καρδία, ἐπιζητοῦν τὰς ἐκδρομὰς τῶν μαθητῶν ὡς κεφάλαιον οὐσιῶδες ἀρτίας αὐτῶν παιδαγωγίας. Εἰς τὰς πορείας ταύτας, ὑπὸ τὴν μελῳδίαν ἐθνικῶν ᾀσμάτων, εἰς τὰς ἀναπαύλας τὰς εὐφροσύνους ἐν τῷ μέσῳ τοπίων ἐπιλέκτων, ὅπου ἡ φύσις φιλάρεσκος ἐξελίσσει τὰς καλλονάς της, δὲν εἰσπνέουν μόνον ἀέρα ζείδωρον οἱ μαθηταί· εἰσπνέουν συγχρόνως φρόνημα, ἐνωτίζονται εἰλικρίνειαν καὶ βάπτεται ἡ ψυχὴ αὐτῶν εἰς ὑπερηφάνειαν καὶ τόλμην· διότι εἰς πᾶσαν τοιαύτην ἐκδρομὴν ἔχει ὁ διδάσκαλος ἀνεξάντλητον τὸ ὑλικὸν πρὸς διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐφοδίου τῆς προγονικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τῆς ἀνεξαντλήτου παρακαταθήκης τῆς ἀρχαίας δόξης.

Ἄλλοτε εἰς ἄλλους χρόνους ἡ κατανόησις τῆς σημασίας τῶν μαθητικῶν ἐκδρομῶν καὶ τῶν μαθητικῶν ταξειδίων, ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν διδασκόντων θὰ ἦτο ὄνειρον δυσεπίτευκτον. Πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου καὶ ἐν τῇ προκαταρκτικῇ καὶ ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει ἦτο πολὺ διάφορος καί, ἂς τὸ εἴπωμεν ὅσον καὶ ἂν ἦναι δι' αὐτοὺς πικρόν, πολὺ ἐλαττωματικός. Ἄνευ παιδαγωγικοῦ συστήματος ἐκπαιδευόμενοι ὡς ἔτυχεν εἰς ἕκαστον οἱ διδάσκαλοι, ἔχοντες περὶ τῆς μαθητικῆς πειθαρχίας καὶ τῶν μέσων τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τοῦ φάλαγγα ἢ τοῦ βούρδουλα περιώριζον τὸν ὁρίζοντα τῆς συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος αὐτῶν εἰς τὰ στενώτατα ὅρια τῆς ξηρᾶς ὅσον καὶ παγερᾶς διδασκαλίας τῶν γραμμάτων, καὶ ἀνέθετον τὴν ἠθικὴν

αὐτῶν παιδαγωγίαν εἰς τὰ διάφορα ἐπὶ τῶν τοίχων πολύχρωμα ῥητά, τὰ ὁποῖα συνηθέστατα ἦσαν ῥητὰ σχολαστικά. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὁ διδάσκαλος δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ θεωρῇ χαλάρωσιν καὶ διαφθορὰν τοῦ σχολείου τὰς παιδιάς, τὰς ἐκδρομάς, τὰς πολυειδεῖς ψυχαγωγίας, τὰς ὁποίας ἡ ἐπιταγὴ τῆς φύσεως ἐπιζητεῖ διὰ τὰ νεαρὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, ὅπως τὰ παίγνια καὶ τὰ σκιρτήματα δι' ὅλα τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου τὰ εἴδη. Ἔπειτα ὑπὸ σύστημα τοιοῦτον ὁ διδάσκαλος ἐνέπνεε τρόμον, καὶ ὄχι ποτὲ ἐκεῖνο τὸ συμμιγὲς αἴσθημα σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ διδάσκαλον καὶ μαθητὰς ἀληθεῖς φίλους.

Σήμερον ὁ διδάσκαλος εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀνῆλθε καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς πολιτείας καὶ ἐν τῇ τῆς κοινωνίας εἰς ἄλλην περιωπήν. Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τὸν περιβάλλει διὰ τῆς ἐκτιμήσεως ἱεροφάντου καὶ θεματοφύλακος τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος, πλάστου καλλιτέχνου τῶν ψυχῶν καὶ τῶν καρδιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην ἐκδοχὴν ὁ διδάσκαλος ὡς σύντροφος καὶ φίλος καὶ συνοδὸς τῶν μαθητῶν του εἰς ἐκδρομὰς καὶ εἰς ταξείδια μαθητικὰ ἔχει τὸ εὐρύτερον ἔδαφος, ὅπως καλλιεργήσῃ ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν νεαρῶν φίλων του τὴν παιδαγωγικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ ἐξοχικὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκέψεις ἀρχαιολογικῶν τόπων, χωρίων ἢ τοπίων, πρὸς τὰ ὁποῖα ἕλκουν αἱ φυσικαὶ αὐτῶν καλλοναί, ἐγγὺς τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου ἐν ᾧ τὸ σχολεῖον, ἡ πεζοπορία ἐνδείκνυται ὡς τὸ κάλλιστον μέσον ψυχαγωγίας, ἀλλὰ καὶ σωματικῆς ἀσκήσεως ἀποτελούσης σκοπιμωτάτην ἐν μέτρῳ προπόνησιν τῶν μελλόντων στρατιωτῶν τῆς πατρίδος. Ἡ ἀκτὶς δὲ τῶν πεζοπορικῶν τούτων ἐκδρομῶν δύναται νὰ ἦναι πολὺ μακροτέρα διὰ τὴν νεότητα τῶν γυμνασίων, ἡ ὁποία ὡς ἐκ τῆς μείζονος ἡλικίας ἔχει καὶ μεγαλειτέραν ἀντοχήν.

Ὅπως δήποτε ὅμως αἱ πεζοπορικαὶ αὗται ἐκδρομαὶ κατ' ἀνάγκην θὰ ἦναι περιωρισμέναι εἰς λίαν στενὸν κύκλον. Ὑπὲρ ταύτας δέ, τὰ μαθητικὰ ταξείδια ἀσκοῦν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν, ἀναπτύσσουν τὰς γνώσεις ὅσον ὀλίγα βιβλία, καὶ προάγουν καὶ ἐνισχύουν τὸ πνεῦμα τῆς αὐτενεργείας. Ὁ μαθητὴς ὁ ταξειδεύων προπονεῖται ἤδη ἐν σμικρῷ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ κατόπιν βίου· γίνεται τολμηρότερος καὶ μᾶλλον αὐτάρκης. Γίνεται δὲ πρὸ παντὸς φίλαλλος. Ἀναπτύσσουν πολὺ τὰ φιλάδελφα αἰσθήματα μιᾶς πολιτικῆς κοινωνίας τὰ ταξείδια ἰδίως τοῦ μαθητικοῦ κόσμου. Γνωρίζουν ὡς μείρακες καὶ οἱ νέοι, οὕτως εἰπεῖν, ἐξ αὐτοψίας ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερον τὴν Ἑλλάδα των· καὶ οὕτω πλειότερον τὴν ἀγαποῦν. Οὕτω τὸ πνεῦμα τοῦ τοπικισμοῦ, ἡ στενὴ ἀντίληψις τῆς περιοχικῆς φιλοπατρίας, ἅτινα βαθείας ἔχουν ἔτι παρ' ἡμῖν ῥίζας, εὐχερέστερον ἐκριζοῦνται ἀπὸ τῶν ψυχῶν.

Βεβαίως, εἰς τὰ μαθητικὰ ταξείδια πολλὰ ἐπιπροσθοῦν δυσυπέρβλητα προσκόμματα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἦναι διαρκέστερα τῆς μιᾶς ἡμέρας, πλὴν διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων, ἡ δαπάνη ἀποβαίνει εἰς ταῦτα οὐσιῶδες πρόσκομμα.

Ἀλλὰ μὲ τὴν σύγχρονον ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας, μὲ τοὺς σιδηροδρόμους τῆς Πελοποννήσου, τοὺς τῆς Ἀττικῆς, τοὺς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοὺς Θεσσαλικούς, ὡς καὶ μὲ τὴν ἡμερησίαν θαλασσίαν συγκοινωνίαν πόλεων καὶ γειτονικῶν νήσων, τὸ μέγιστον μέρος τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τῶν εὐεργετημάτων τῶν τοιούτων μαθητικῶν μικροταξειδίων, ὅταν μάλιστα διὰ τὰ ἀπέχοντά πως τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν χωρία καὶ κωμοπόλεις συνδυασθοῦν πρὸς ταῦτα κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ αἱ πεζοπορίαι.

Δὲν δύναται δὲ οὐδεὶς νὰ ὑπάρξῃ δισταγμός, ὅτι ὅταν ἀπὸ τοῦ κέντρου γείνῃ ἡ δέουσα ἐνέργεια, τὰ σιδηροδρομικὰ εἰσιτήρια καὶ οἱ ἀτμοπλοϊκοὶ ναῦλοι, εἰδικῶς διὰ τὰ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν διδασκάλων μαθητικὰ ταξείδια, δύνανται νὰ ἐκπεσθοῦν μέχρι τοῦ τετάρτου τῆς διὰ τοὺς λοιποὺς ἐπιβάτας τιμῆς. Τῷ ὄντι ἐκτὸς τῆς προθυμίας εἰς τοιαύτας θυσίας, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον τοῦ συντελεῖν εἰς ἔργα γενικῆς ὠφελείας, εἰς ἔργα φιλοπάτριδα, κατὰ κυριολεξίαν δὲν θὰ πρόκειται περὶ θυσίας τῶν ἑταιρειῶν τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συγκοινωνίας, ἐν τῇ ἐλαττώσει τῆς τιμῆς τῶν εἰσιτηρίων διὰ τὰ μαθητικὰ ταξείδια ἔστω καὶ μέχρι τοῦ δυνατοῦ κατωτάτου ὁρίου. Θυσία εἶναι ὅταν οἱ ἐπιβάται θὰ ταξειδεύσουν ὅπως δήποτε καὶ ἄνευ τῶν οὕτως ἠλαττωμένων ναύλων. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν προκειμένου περὶ τῶν σχολικῶν ταξειδίων, τὰ ὁποῖα μόνον μὲ τοιαύτην ἔκπτωσιν ναύλων εἶναι ἐφικτά. Ὥστε καλῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων καὶ αὐτοὶ οἱ ἐλάχιστοι ναῦλοι ἀποτελοῦν διὰ τὰς ἑταιρείας τῆς συγκοινωνίας εἴσπραξιν πρόσθετον, ἧς μόνον ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως ταύτης θέλουν ἀπολαύει.

Ἑτέρα δυσχέρεια εἶναι ἡ τῆς τροφοδοσίας τῶν μαθητῶν κατὰ τὰ σχολικὰ ταῦτα μικροταξείδια.

Ἀλλ' αὕτη συνήθως θὰ ἀποβλέπῃ ἓν πρόγευμα καὶ ἓν γεῦμα.

Ἁπλούστερον, φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ σύστημα τοῦ νὰ λαμβάνῃ ἕκαστος μαθητὴς τὴν τροφήν του μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ τοῦτο ἐφηρμόζετο μέχρι τοῦδε κατὰ τὰς μικρὰς μαθητικὰς ἐκδρομάς. Ὁμολογῶ, ὅτι εὑρίσκω εἰς τοῦτο ἓν μέγα ῥιζικὸν ἐλάττωμα, ὅτι θέτει πρὸ τῶν παιδικῶν ὀφθαλμῶν ἐν τῇ ἀπὸ κοινοῦ ἑστιάσει τὴν ἀνισότητα, ἥτις πληγώνει τὰς καρδίας εἰς τὰς ἐκδρομὰς ταύτας, εἰς τὰς ὁποίας μόνον διὰ τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν χαρὰν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ θέσις. Ἄλλην τροφὴν θὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ πλουσιόπαιδον καὶ ἄλλην τὸ τέκνον τοῦ ἡμεροβίου. Ἡ ἐν κοινῷ παράθεσις τῶν ἀνισοτήτων τούτων, κατὰ τὰ γεύματα τῶν μαθητῶν, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς ἐκδρομὰς εἶναι καὶ ταῦτα οὐσιῶδες μέρος τοῦ προγράμματος τῶν τέρψεων τῶν ταξειδίων τούτων, δὲν εἶναι εὐχάριστος· γεννᾷ συγκρίσεις, ἴσως ζηλοτυπίαν, συνηθέστερον δὲ τραυματίζει τοῦ πένητος τὴν φιλοτιμίαν.

Μικρός, πολὺ μικρὸς χρηματικὸς ἔρανος, τὸν ὁποῖον εὐχαρίστως καταβάλλει ἡ στοργὴ καὶ τοῦ πτωχοτέρου γονέως, πρὸς παρασκευὴν λιτῆς καὶ ὁμοιομόρφου τροφῆς δι' ὅλους, ὀλίγου π.χ. ὀπτοῦ κρέατος, ᾠῶν καὶ ὀπωρῶν, τῇ ἐποπτείᾳ τῶν διδασκάλων, ἀποτελεῖ κατ' ἐμὲ τὸ ὀρθότερον σύστημα. Εὐχαρίστως δέ, εἶμαι βέβαιος, οἱ διδάσκοντες θὰ ἀναλαμβάνουν κατὰ τὰ μαθητικὰ ταξείδια τὰς φροντίδας ταύτας ἐπιμελητείας χάριν τῶν μικρῶν αὐτῶν φίλων.

Ἀλλ' ὁ κανονισμὸς τῶν λεπτομερειῶν τούτων ἤρτηται ἐκ τῶν περιστάσεων. Γενικοῦ κανονισμοῦ χρῄζει μόνον ἡ τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ τετάρτου ἐλάττωσις τῶν σιδηροδρομικῶν καὶ ἀτμοπλοϊκῶν εἰσιτηρίων, διὰ τὰ ὠργανωμένα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν προϊσταμένων τῶν σχολείων μαθητικὰ ταξείδια, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀποτελέσουν καὶ παρ' ἡμῖν οὐσιῶδες κεφάλαιον τοῦ προγράμματος τῆς παιδαγωγίας τῶν πολιτῶν τοῦ μέλλοντος.

Εμμ. Σ. Λυκουδης

ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΡΟΚΗΠΙΟΥ ΜΟΥ

ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΚΟΡΑΣΙΩΝ

Ἡ «παρὰ φύσιν ἠθική», ἥτις ἐπιβάλλει τὴν λόγῳ τιμῆς ἐξαφάνισιν τῶν καρπῶν παρανόμων γάμων, εὐτυχῶς ὑποχωρεῖ ὁλονὲν πρὸ τῆς «φυσικῆς ἀνηθικότητος» τοῦ παραδίδειν τὰ ἐκ τούτων τέκνα εἰς τὸ βρεφοκομεῖον. Καὶ ὁ κοῦκος μὴ ἔχων τὰ μέσα νὰ ἐπῳάσῃ τὰ ᾠά του μόνος του, ἔχει τοὐλάχιστον τὸν στοιχειώδη ἀνθρωπισμὸν νὰ τὰ θέτῃ εἰς φωλεὰς ἄλλων πτηνῶν. Ἀλλ' ὅσον ὑποχωρεῖ τὸ κράτος τῆς παρὰ φύσιν ἠθικότητος, τόσον αὐξάνει τὸ κράτος τῆς φυσικῆς ἀνηθικότητος καὶ τὰ βρεφοκομεῖα μ' ὅλην τὴν φοβερὰν θνητότητα τῶν βρεφῶν παρέχουν ἱκανοὺς καὶ ἱκανὰς ὑποτρόφους εἰς τὰ ὀρφανοτροφεῖα.

Καὶ οἱ μὲν ἄρρενες λαμβάνουσιν εἰς τὰ ὀρφανοτροφεῖα, πάνυ ὀρθῶς, ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν, ἥτις τοὺς καθιστᾷ χρηστοὺς πολίτας βραδύτερον, ἀλλὰ τὰ κοράσια ποῖον ἐπάγγελμα βιοποριστικὸν πρέπει νὰ ἐκμάθωσιν;

Προφανῶς τὸ κυριώτερον ἐπάγγελμα τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ τεκνοποιία, ὅ ἐ. ἡ ἀνθρωποπαραγωγή, ἀφοῦ τὰ $^2/_3$ τῶν νεανίδων ὑπανδρεύονται κατὰ τὴν στατιστικήν. Ἀλλ' αἱ οἰκογένειαι περιστοιχιζόμεναι ὑπὸ μυρίων μωρῶν προλήψεων καὶ δηθεν κοινωνικῶν περιορισμῶν, καὶ ἀνυπάρκτων ὑποχρεώσεων πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον φάσμα οἰκογενειακῆς ἀξιοπρεπείας, δὲν ἔχουσι τὸ ἠθικὸν σθένος νὰ ὁμολογήσωσιν ἀνερυθριάστως ποῖος ὁ φυσικὸς προορισμὸς τῆς γυναικὸς καὶ νὰ ῥυθμίσωσι τὸν τῆς ἐκτροφῆς τῶν κορασίων, ὀρθά, κοφτά, συμφώνως πρὸς τὸν προσδοκώμενον σκοπόν.

Αἱ Διευθύνσεις καὶ Ἐφορεῖαι τῶν ὀρφανοτροφείων θηλέων δύνανται ὅμως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου νὰ χαράσσωσι νέαν ὁδόν, ἄνευ φόβου μήπως προσκρούσωσιν εἰς τὰ οἰκογενειακὰ μεγαλεῖα τῶν τροφίμων των.

Πρέπει, πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ θέμα, νὰ προτάξω μίαν παρατήρησιν, μίαν ἀλήθειαν, ἕνα νόμον ἂν θέλετε τῆς φυσιολογίας, ὅστις, καίτοι δυσάρεστος καὶ πικρὸς διὰ πολλούς, εἶναι ἐν τούτοις ἀναμφισβήτητον γεγονός. Πρόκειται περὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εἶναι ζῶον καὶ ἀνήκει εἰς τὸ ζωϊκὸν βασίλειον. Ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ μυστήρια τοῦ πολλαπλασιασμοῦ του, τῆς ἐγκυμοσύνης, τοῦ τοκετοῦ, τῆς θηλάσεως κ.τ.λ. δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ παραμικρὰ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνωτέρων θηλαστικῶν ζώων. Ἀλλ' ἡ ἀναλογία αὕτη ἐπεκτείνεται, φεῦ! καὶ ἐπί τινος σημείου λίαν δυσοικονομήτου, τοῦ ἑξῆς·

«Αἱ θήλειαι, αἵτινες ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν φυσικὸν τρόπον τῆς ζωῆς, γίνονται μὲν ὡραιότεραι καὶ τελειότεραι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, πάντοτε ὅμως γίνονται ὑποδεέστεραι ὑπὸ τὴν φυσιολογικὴν ἄποψιν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς τεκνοποιίας». Ἡ βελτιωμένη ἀγελάς, ἥτις διατηρεῖται δι' ὅλου τοῦ ἔτους εἰς σταύλους πολυτελεῖς καὶ τρέφεται ἀφθόνως, ἀποκτᾷ συχνὰ τὸν ἐπιλόχειον πυρετὸν καὶ τὴν ἐπιδημικὴν ἔκτρωσιν μετὰ λυπηροτάτων συνεπειῶν, ἐνῷ αἱ ἡμιάγριαι ἀγελάδες τῶν χωρικῶν οὔτε κἂν γνωρίζουσιν αὐτὰς τὰς νόσους, ἃς γεννᾷ ὁ καθιστικὸς βίος. Ὅταν δὲ τὴν αὐτὴν ἀγελάδα ἐμποδίσητε ἀπὸ τὰς φυσικὰς αὐτῆς ὁρμάς, αὕτη ἐξάπτεται, τήκεται, τέλος προσβάλλεται ἀπὸ νόσημα ψυχικὸν (διότι καὶ τὰ ζῷα ἔχουν ψυχικὰ νοσήματα), καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς ἱκανότητος πρὸς τεκνοποιίαν. Ἢ δὲν γεννᾷ καθόλου, ἢ γεννᾷ κακεκτικοὺς μόσχους.

Οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τὰ εὔρωστα τέκνα δὲν τὰ γεννῶσιν αἱ μεγάλαι ἠθοποιοί, αἱ μεγάλαι κλειδοκυμβαλίστριαι, αἱ μεγάλαι ῥάπτριαι, ἀλλ' ἡ βλάχα, ἥτις ζῇ εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἥτις ἐν ὁδοιπορίᾳ εὑρισκομένη τίκτει

καθ' ὁδὸν ὄπισθεν ἑνὸς θάμνου καὶ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν πηγαίνει εἰς τὸν πλησιέστερον ποταμόν, πλύνεται, καὶ λαμβάνουσα ἐπ' ὤμου τὸ βρέφος ἐξακολουθεῖ τὴν πορείαν της. Ἐν γένει εἰς τὰς καλὰς οἰκογενείας, ἔνθα αἱ γυναῖκες κύπτουσιν ἐπὶ τῶν βιβλίων των καὶ ἐπὶ τῶν ἀνοήτων ἐργοχείρων των, ἡ ἐλπὶς τῆς μητρότητος ἐλαττοῦται πολύ.

Ἡ λεπτὴ καὶ ἀφροπλασμένη δεσποινὶς τῶν σαλονίων ἢ δὲν θὰ τεκνοποιήσῃ διόλου, ἢ ἂν τὸ κατορθώσῃ θὰ χρειασθῇ πρὸς τοῦτο ἕνα λόχον μαιῶν καὶ μαιευτήρων ἰατρῶν καὶ θὰ ὑποστῇ μαρτύρια κατὰ τὸν τοκετόν. Βραδύτερον δὲν θὰ ἔχῃ γάλα διὰ νὰ θρέψῃ τὸ ἑαυτῆς τέκνον, θ' ἀνοίξῃ ὁ σύζυγος τὸ βαλλάντιον διὰ νὰ μισθοδοτῇ τροφόν, ἔτι βραδύτερον θὰ χρειασθῇ «νταντὰν» διὰ νὰ ὁδηγῇ τὸ παιδὶ περίπατον τακτικὰ, θὰ διατάξῃ ὁ ἰατρὸς λουτρὰ καὶ «μασσὰζ» καὶ ἐνίοτε μετάβασιν εἰς τὴν Ἑσπερίαν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ὁλονὲν κυρτουμένης σπονδυλικῆς στήλης καὶ τέλος πάντων ἂν κατορθώσουν καὶ ζήσουν τὰ ὀλίγα τέκνα τοιαύτης λεπτοφυοῦς μητρός, ὁ θάνατος θὰ τὰ προλάβῃ ἐν ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ. Δὲν εἶναι, ὡς νομίζουν, οὔτε ἡ σκληρὰ εἱμαρμένη οὔτε αἱ ἀνερεύνητοι βουλαὶ τοῦ Θεοῦ, αἵτινες ἀφαιροῦσι τὸν μονογενῆ υἱὸν τῆς μιᾶς μητρός, ἐνῷ ἀφίνουσιν ἐν τῇ ζωῇ τὴν δωδεκάδα ἀνθηρῶν τέκνων μιᾶς ἄλλης μητρός.

Τὸ αἴτιον εἶναι ἁπλούστερον. Μία γυνή, ἥτις δὲν τίκτει τοὐλάχιστον ἅπαξ κατὰ διετίαν, δὲν εἶναι φυσιολογικῶς ἀρτία, καὶ τὰ τέκνα της πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων θὰ εἶναι κατὰ διαφόρους βαθμοὺς ἐκπεφυλισμένα καὶ εὐπαθῆ.

Μία γυνή, ἥτις δὲν δύναται λόγῳ κράσεως ἢ λόγῳ κοινωνικῆς θέσεως νὰ πλύνῃ μόνη της τὴν «μπογάδαν» τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας της, δὲν δύναται νὰ κάμῃ εὔρωστα παιδιά, ἢ ἂν βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου τοῦ ἀτταβισμοῦ παράγῃ τοιαῦτα εὔρωστα, ὁμοιάζοντα δηλ. οὐχὶ πρὸς αὐτὴν ἀλλὰ πρὸς τοὺς πάππους των, εἰς τὴν ἑπομένην γενεὰν ἀφεύκτως θὰ φανῇ ἡ λέπτυνσις καὶ ὁ ἐκφυλισμός.—Εἰς πόσας οἰκογενείας τῆς σήμερον ἡ μὲν γιαγιὰ διηγεῖται ὅτι ἄλλοτε εἰς τὴν ἐποχήν της ἐζύμωνε μόνη της, ἔπλυνε μόνη της κ.τ.λ.—ἡ μήτηρ δύναται ἀκόμη νὰ κάμνῃ τοιαύτας χονδροειδεῖς ἐργασίας, ἀλλὰ δὲν τὰς κάμνει, διότι τοῦτο θὰ ἦτο πρόστυχον,—αἱ κόραι ὅμως—that is the matter—καὶ ἂν ἤθελον, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κάμουν χονδρὰς ἐργασίας, διότι ἡ κρᾶσίς των ἐλεπτύνθη παρὰ πολύ, καὶ ἂν θὰ μεγαλώσουν ποτὲ τὰ γεννηθησόμενα τέκνα των, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ζητήματος ἂν θὰ εὕρουν σύζυγον ἀρκετὰ πλούσιον, ὥστε ν' ἀντικαθιστᾷ διὰ δαπανηρᾶς παραμάνναις τὴν πρὸς θήλασιν ἀνικανότητα.

Ὁ Θεὸς ἐπὶ τέλους ἐπεφύλαξε τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς τεκνοποιίας ἰδίως εἰς τοὺς ἀγρότας, οἵτινες χωρὶς νὰ εἶναι πτωχοὶ ὑπὸ τὴν εἰδεχθῆ ἔννοιαν τοῦ ὄχλου τῶς ἀστικῶν πληθυσμῶν, τοῦ βιοῦντος εἰς ἀνθυγιεινὰς τρώγλας βρωμερῶν συνοικιῶν, τρώγουν ξηρὸν ἄρτον ἐν τῷ ἱδρῶτι τοῦ προσώπου των, καὶ εἶναι πλούσιοι ὑπὸ ἔποψιν φωτὸς καὶ ἀέρος. Ὁ ἀγρότης δὲν κάθηται, ἐργάζεται ὄρθιος καὶ ἀναπαύεται ὁριζόντιος. Τὸ ἀλεξίβροχον δὲν στερεῖ τὰς κόρας του τοῦ εὐεργετικοῦ ἡλιολούτρου, καὶ ὁ ὕπνος ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου ἢ ἐντὸς καλύβης μὴ στεγανῆς ἐξασφαλίζει ἄφθονον ἀερισμόν.

Τὸ συμπέρασμα νῦν παρουσιάζεται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἀφοῦ ὁ φυσικὸς προορισμὸς τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ μητρότης, ἀφοῦ τὰ προσόντα τῆς μητρότητος ἀποκτῶνται πλήρη μόνον διὰ τοῦ ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς ἐργατικοῦ βίου, ἀφοῦ εὐτυχὴς μήτηρ γίνεται μόνον ἡ βλάχα τοῦ βουνοῦ, καὶ οὐδέποτε ἡ δεσποινὶς τῶν σαλονίων ἡ ἐγγράμματος καὶ ἐργοχειρομανής, ἃς λάβουν τὰ ὀρφανοτροφεῖα τῶν θηλέων τὴν ἁπλῆν καὶ λογικὴν ἀπόφασιν νὰ παραδίδωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν οὐχὶ ἀρχοντοπούλας ἀλλὰ βλαχοπούλας.

Τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα ἔρχεται ἐπίκουρον. Ὑπάρχουσι γεωργικοὶ καὶ κτηνοτροφικοὶ κλάδοι, ἀπαιτοῦντες οὐχὶ βραχίονας ἀνδρῶν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς βραχίονας γυναικῶν καὶ κορασίων Ὁ ῥωμαλεώτερος ἐργάτης, ὁ πληρωνόμενος 3—4 δρ. τὴν ἡμέραν, δὲν δύναται, φέρ' εἰπεῖν, νὰ φυτεύῃ ἡμερησίως τόσον καπνὸν ὅσον φυτεύει ἐν μικρὸν καὶ εὔκαμπτον κοράσιον, ὅπερ τραγῳδεῖ καὶ ταχυδακτυλουργεῖ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ. Ἡ συλλογὴ ἐπιβλαβῶν ἐντόμων, ἀνέφικτος δι' ἄνδρας, εἶναι διασκέδασις διὰ μικρὰ παιδία. Ἡ περιποίησις ὀρνίθων, ἡ βόσκησις ποιμνίου χηνῶν ἢ γάλων ἐπιτρέπει εἰς τὴν κορασίδα ν' ἀναπτύσσῃ αἰσθήματα ἀγάπης καὶ μητρικῆς προβλέψεως ὑπὲρ τῶν προστατευομένων της πολὺ ἀνώτερα ἢ τὸ ῥάπτειν «φαρμπαλάδες» ἐπὶ τῆς μεταξίνης ἐσθῆτος τῆς πολυτελοῦς κούκλας. Ἡ συλλογὴ πάλιν καρπῶν, τῆς ἐλαίας, τοῦ βάμβακος, τοῦ βελανιδίου, πάντα ταῦτα εἶνε κατάλληλα δι' ἀσθενεῖς χεῖρας.

Φρονῶ ὅτι μὲ σώφρονα διοίκησιν μία γεωργικὴ ἐπιχείρησις συνδεομένη μετὰ ὀρφανοτροφείου θηλέων δύναται νὰ εἶναι τόσον παραγωγική, ὥστε νὰ καλύπτῃ τὸ ἐνοίκιον τοῦ κτήματος καὶ τὴν δαπάνην τῆς διατροφῆς τῶν κορασίων.

Μόνον ὁ μισθὸς τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῶν διδασκάλων (οἵτινες θὰ διδάσκωσι τὸ ἑσπέρας, ὡς λειτουργοῦσιν αἱ ἑσπεριναὶ σχολαὶ ἀπόρων παίδων) ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἔξωθεν.

Ἂν δὲ εὑρεθῇ ὁμογενὴς χορηγῶν δωρεὰν ἢ ἐπὶ μετρίῳ ἐνοικίῳ τὸ κτῆμά του εἰς τοιαύτην χρῆσιν, τότε τὰ τυχὸν περισσεύματα ἃς ἀποτελέσουν τὸ ταμεῖον τῆς προικοδοτήσεως τῶν ἀποφοίτων κορασίων!

—Πολὺ καλά, θὰ μοὶ εἴπωσιν, ὡς προβλέπω, μερικοὶ κοινωνιολόγοι, οὕτω θὰ μᾶς παράσχητε νέας ρωμαλέας ῥοδοκοκκίνους βλαχοπούλας, μόλις γνωριζούσας γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, αἵτινες ὅμως στερούμεναι μορφώσεως εἶναι ὡς τὰ ἀγριοκάτσικα τοῦ βουνοῦ, εἶναι ἀντιπαθητικαὶ εἰς ἀνεπτυγμένον ἄνδρα διὰ τὸ ἀκαλλιέργητον τοῦ πνεύματός των.

Τοιαύτην ἔνστασιν ἀποκρούω, καὶ ἂς τὴν θέσῃ ὑπὸ ψηφοφορίαν μία ἐφημερίς, ἵνα ἴδητε ὅτι ἔχω ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τὴν μεγάλην πλειονοψηφίαν, λέγων ὅτι α') οὐδεμία νέα εἶναι ἀντιπαθητικὴ εἰς τὸν ἄνδρα, ὅταν ἔχῃ πάλλουσαν ὑγείαν, διότι τὸ φυσικὸν σφρῖγος γεννᾷ πάντοτε καὶ τὸ ἠθικόν, δηλ. τὴν εὐθυμίαν, τὴν φαιδρότητα, τὴν εὐδαίμονα ψυχικὴν διάθεσιν, ἥτις μεταδίδεται τηλεπαθητικῶς ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον.

β') Δύναται εὐκόλως νὰ ἐπιτευχθῇ μία καλῶς ἐννοουμένη μόρφωσις, ἥτις συνίσταται οὐχὶ εἰς τὴν ἀναδίφησιν τῆς σοφῆς ὀρθογραφίας μας, ἀλλ' εἰς τὴν συναναστροφὴν μὲ παιδαγωγοὺς ψυχικῶς μορφωμένας, δυναμένας οὐχὶ μόνον ἐν ὥρᾳ μαθήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τοῦ μαθήματος ἰδίως νὰ μεταδίδουν εἰς τὰς νεάνιδας τρόπους ἐξωτερικοὺς καλῆς συμπεριφορᾶς, καὶ νὰ τὰ διδάσκωσιν ὁλονὲν διὰ τοῦ παραδείγματος, δι' εὐλήπτων ὁμιλιῶν, διὰ τῆς χρήσεως καταλλήλων καὶ τερπνῶν συνάμα διαγμάτων, ὅτι ὁ στολισμὸς τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ καλή της καρδία, ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς οἰκείους της, ἡ καθαριότης, ἡ τάξις, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης κακογλωσσιᾶς.

Ἐν τέλει τὰ ἀγροτικὰ ὀρφανοτροφεῖα θηλέων δὲν θὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν λυπηρὰν θέσιν νὰ ἀποβάλλωσι διὰ λόγους οἰκονομικοὺς τὰς τροφίμους των, εὐθὺς ὡς φθάσουν αὗται εἰς τὸ ὅριον τῆς ἡλικίας, διότι ἡ νέα ἡ ἐργαζομένη δὲν εἶναι βάρος, ἀλλὰ τοὐναντίον μία παραγωγικὴ δύναμις τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτω δύναται κατὰ βούλησιν νὰ μείνῃ ὅσα ἔτη θέλῃ ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ, ὅπερ δι' αὐτὴν εἶναι ὁ πατρικὸς οἶκος, κερδίζουσα τὸν ἄρτον της καὶ δημιουργοῦσα ἢ αὐξάνουσα τὴν προῖκά της διὰ τῆς ἐργασίας, καὶ μόνον ὅταν τυχὸν παρουσιασθῇ μνηστὴρ ἢ ὅταν νομίσῃ ἑαυτὴν ἀρκετὰ ἰσχυρὰν νὰ πετάξῃ μακράν, θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀγροτικὴν φωλεάν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνετράφη.

Χαρὰ δὲ εἰς τὸν νέον, ὅστις θεωρήσῃ τὸ ζήτημα τῆς τεκνοποιΐας τόσον σοβαρόν, ὥστε νὰ ἐκλέξῃ συμβίαν ἀνατραφεῖσαν ὡς ἄνω εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Θ' ἀποφύγῃ ὅλας τὰς ἠθικὰς καὶ οἰκονομικὰς πικρίας, ὧν γεύονται βραδύτερον οἱ μνηστῆρες τῆς πολυφέρνου λεπτοφυοῦς σαπίλας τῶν σαλονίων, διότι ἡ συμβία των δὲν εἶναι τεχνητὸν φυτὸν θερμοκηπίου χλωμὸν καὶ ἀσθενικόν, ἀλλὰ γέννημα τοῦ ἡλίου, τοῦ καθαροῦ ἀέρος, τοῦ ἀγροῦ, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὂν φυσικὸν ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες (ἴσως καὶ σήμερον οἱ Ἀγγλοσάξονες) ἤθελον τὴν γυναῖκα οὐχὶ εὔθραυστον καὶ λεπτοφυᾶ ὡς ἄθυρμα πολυτελείας, ἀλλὰ χαλκέντερον, καὶ εὖ ποιοῦσαι, πολλαὶ εὔποροι οἰκογένειαι παρ' ἡμῖν ἤρχισαν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν φυσικήν, φυσιολογικῶς ὀρθὴν ὁδὸν τῆς ἐκτροφῆς τῶν θηλέων. Ἂν δὲ αἱ κόραι των λόγῳ εὐπορίας δὲν καταφεύγωσιν εἰς τὸ βιζικὸν μέτρον νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν καὶ τοὺς κήπους, τοὐλάχιστον ἀντικατέστησαν τὰ ἐργόχειρα, τὸ βλακόμετρον τοῦτο τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦ ποδηλάτου, διὰ τῆς λεμβοδρομίας, διὰ τοῦ foot bal καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς γυμναστικῆς.

Πάντα τὰ ἐκ τούτων ἀγαθὰ αἱ πτωχαὶ ὀρφαναὶ δύνανται ν' ἀπολαύσουν ἐπὶ τὸ οἰκονομικώτερον διὰ τῶν ἐν τῷ ἀγρῷ παραγωγικῶν ἐργασιῶν.

Ρ. Δημητριαδης

Ο ΕΞΩΛΗΣ[1]

[*Διήγημα Ρ. Κίπλιγκ*].

Γ'

Τί θὰ μοῦ συμβῇ τώρα, ἐσκέπτετο ὁ Μπέμπης μετὰ τὸ πέρας τῆς κηδείας, ὅτε ἡ θειὰ Ρόζα, στυγνή, ὑπὸ τὰ πένθιμα φορέματά της, ἐπανέλαβε τὰς καθημερινὰς ἀσχολίας της. Θὰ εἶνε πολὺ κακή, τώρα ποῦ πέθανε ὁ μπάρμπα Χάρρης, καὶ ὁ μικρὸς Χάρρης, κι' αὐτὸς θὰ εἶνε πολὺ κακός. Πρέπει νὰ μείνω στὴν κάμαρά μου.

Δυστυχῶς διὰ τὸν Μπέμπη, ἡ θειὰ Ρόζα ἀπεφάσισε νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὸ σχολεῖον ὅπου μετέβαινεν ὁ Χάρρης.

Συνέπεια τοῦ ἀτυχήματος: πρωϊνὸς περίπατος μὲ τὸν Χάρρη, καὶ ἴσως καὶ ἑσπερινός· ἀλλὰ τοὐλάχιστον θὰ ἦτον ἐλεύθερος τὴν ἡμέραν.

— Ὁ Χάρρης θὰ τὰ λέῃ ὅλα ὅσα θὰ κάνω, ἀλλὰ δὲν θὰ κάνω τίποτε, ἐσκέφθη ὁ Μπέμπης.

Πλήρης τῶν ἀγαθῶν τούτων διαθέσεων, ἀπῆλθεν εἰς τὸ σχολεῖον, ἀλλ' ἐκεῖ ἀνεκάλυψεν ὅτι τὰ περὶ αὐτοῦ ἱστορούμενα τὰ εἶχεν ἤδη κοινολογήσει ἐκεῖ ὁ Χάρρης, καὶ ὅτι ἡ ζωή του θὰ ὑφίστατο ἀληθὲς μαρτύριον. Ἔρριψεν ἐξεταστήριον βλέμμα ἐπὶ τῶν συμμαθητῶν του· οἱ μὲν ἦσαν ἀκάθαρτοι· οἱ δὲ ὡμίλουν χυδαῖα· εὑρίσκοντο μεταξύ των καὶ δύο Ἰουδαῖοι, καὶ εἷς Αἰθίοψ, ἢ τοὐλάχιστον τόσον μελαψός, ὡς νὰ ἦτο Αἰθίοψ.

Ἀλλ' ἀφοῦ ἠγανάκτησεν ἐπὶ ὥραν, ἐσκέφθη ὅτι ἂν παρεπονεῖτο, ἡ θειὰ Ρόζα θὰ τὸν ἐπέπληττε, καὶ ὁ Χάρρης θὰ τὰ ἔλεγεν ὅλα πρὸς τοὺς συμμαθητάς του.

— Αἴ! πῶς σοῦ φάνηκε τὸ σχολεῖο; τὸν ἠρώτησεν ἡ θειὰ Ρόζα τὸ βράδυ τῆς πρώτης ἡμέρας.

---

[1] Τέλος· ἴδε σελ. 163.

— Πολὺ πολὺ ὡραῖο! ἀπεκρίθη ὁ Μπέμπης ἡσυχώτατα.

— Εἶπες πρὸς τοὺς συμμαθητάς σου τί πρᾶγμα εἶνε ὁ Ἐξώλης; εἶπεν ἡ θειὰ Ρόζα πρὸς τὸν Χάρρη.

— Ὦ! ναί, ναί· ἀπεκρίθη ὁ κήνσωρ. Γνωρίζουν ὅλοι τὴν ἱστορία του.

Ὁ Ἐξώλης ἐπειράχθη κατάκαρδα.

— Ἂν μὲ εἶχεν ὁ πατέρας μου, ἐγὼ δὲ θὰ μιλοῦσα καθόλου 'ς αὐτὰ τὰ παιδιά. Πρῶτον, ὁ πατέρας μου δὲν θὰ τὸ ἤθελε. Αὐτὰ ὅλα κάθουνται σὲ παράγγες. Τὰ εἶδα ἐγὼ νὰ μπαίνουνε μέσα στὶς παράγγες ποῦ κάθουνται οἱ πατέρες τους καὶ πουλοῦνε πράγματα.

— Βέβαια! Ἐσὺ στέκεσαι πολὺ ψηλὰ γιὰ τέτοιο σχολεῖο, δὲν εἶν' ἔτσι; Εἶπεν ἡ θειὰ Ρόζα κακεντρεχῶς μειδιῶσα. Αἴ! λοιπόν, Ἐξώλη, πρέπει νὰ χρωστῇς χάρη 'ς αὐτὰ τἀγόρια ποῦ σοῦ μιλοῦνε, γιατὶ δὲν τοὺς δέχουνται σὲ κάθε σχολεῖο τοὺς ψεῦτες σὰν ἐσένα.

Ὁ Χάρρης δὲν ἠμέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ, ὡς ἤρμοζε, τὴν ἀσύνετον παρατήρησιν τοῦ Ἐξώλη. Δι' ὃ καὶ πλεῖστοι συμμαθηταί, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ μελαψοῦ, ἔσπευσαν νὰ ὑποδείξωσι πρὸς τὸν Ἐξώλη τὴν αἰωνίαν ἰσότητα τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς κτυποῦντες αὐτὸν διὰ κατακεφάλων. Καὶ ἡ θειὰ Ρόζα, ἀντὶ πάσης παρηγορίας, ἐδήλωσεν ὅτι δικαία ἦτο ἡ τιμωρία τῆς ἀλαζονείας του.

Τὸ συμβὰν ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ἐξώλη ὅτι προτιμότερον νὰ φυλάττῃ κανεὶς δι' ἑαυτὸν τὰς σκέψεις του. Καί, κατὰ συνέπειαν, κατώρθωνε νὰ εὕρῃ ὀλίγην ἡσυχίαν, βαστῶν τὰ βιβλία τοῦ Χάρρη καὶ προσφέρων εἰς αὐτὸν μικράς τινας ἐκδουλεύσεις.

Ὁ βίος του δὲν ἦτο πολὺ φαιδρός. Ἀπὸ τῆς ἑνάτης μέχρι τῆς μεσημβρίας εὑρίσκετο εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρι τῆς τετάρτης, πλὴν τοῦ Σαββάτου. Τὸ ἑσπέρας τὸν ἄφιναν διὰ νὰ μελετήσῃ τὰ μαθήματα τὰ αὐριανά· ὅταν ἤρχετο ἡ ὥρα νὰ κατακλιθῇ, ὑρίστατο τὰς ἀνακρίσεις τοῦ Χάρρη. Μόλις ἔβλεπε τὴν Ζούδην. Αὕτη ἦτο πολὺ θεοσεβὴς — εἰς ἡλικίαν ἓξ ἐτῶν ἡ εὐσέβεια ἦτο εὔκολος, — καὶ ἐμελαγχόλει κυμαινομένη μεταξὺ τῆς στοργῆς πρὸς τὸν Ἐξώλην καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν φοβερὰν θειὰ Ρόζα. Ἡ ἰσχνὴ αὕτη γυνὴ τῆς ἀπέδιδε μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀγάπην της, καὶ ἡ Ζούδη ἐπωφελεῖτο ἐκ ταύτης διὰ νὰ ζητήσῃ χάριν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ της. Ὁσάκις ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὸ σχολεῖον τιμωρημένος, κατεδικάζετο, ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα, εἰς μόνην τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων τῆς τάξεώς του· τότε ὁ Χάρρης περιχαρὴς ἔσπευδε νὰ ἀναγγείλῃ τὴν εἴδησιν.

Ἀργότερον ὁ Ἐξώλης ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰ μαθήματά του πρὸς τὸν Χάρρην, ὅστις κατώρθωνε νὰ τὸν συγχίζῃ· καὶ διὰ νὰ τὸν παρηγορῇ δῆθεν τοῦ προέλεγε ζοφερώτατα πράγματα διὰ τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ἡμέρας.

Κατάσκοπος, γελωτοποιός, ἀνακριτής, ὁ Χάρρης ἐξετέλει πρὸς τούτοις καὶ καθήκοντα ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεων τῆς θειὰ Ρόζας. Ἤσκει λαμπρῶς τὰς ποικίλας ταύτας λειτουργίας, καὶ αἱ ἀποφάσεις του, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μπάρμπα Χάρρη, ἦσαν ἀνέκκλητοι. Εἰς τὸ σχολεῖον ὁ Ἐξώλης δὲν ἔχαιρε καθόλου ὑπόληψιν· εἰς τὸ σπίτι, ὁμοίως εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν ἐμπιστοσύνην· καὶ εἶχε καταπέσει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν μέχρι τοῦ νὰ εὐγνωμονῇ πρὸς τὰς ὑπηρετρίας — ἤλλαζαν συχνὰ ὑπηρετρίας εἰς Downe Lodge, διότι καὶ αὐταὶ ἦσαν ψεύτριαι — διὰ τὸν οἶκτον τὸν ὁποῖον τοῦ ἐδείκνυον.

— Σοῦ ἀξίζει νὰ πηγαίνῃς μὲ τὸν Ἐξώλη! Αὐτὰ τὰ λόγια ἡ νεόφερτη Ζένη, ἡ νεόφερτη Ἐλίζα, ἤκουαν ἀπὸ τὰ χείλη τῆς θειὰ Ρόζας, ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὴν ἐμφάνισίν των εἰς τὴν οἰκίαν. Ὥστε ὁ Ἐξώλης τὸ εἶχεν ἐπὶ τέλους πάρει συνήθειαν νὰ ἐρωτᾷ ἑκάστην νεοφερμένην ὑπηρέτριαν ἂν εἶχεν ὑποστῇ τὴν ἐξευτελιστικὴν παράθεσιν μὲ αὐτόν. Οἱ ὑπηρέται ἔλεγαν τὸν Χάρρη κύριον Χάρρη· τὴν Ζούδην, δεσποινίδα Ζούδην· ἀλλ' ὁ Ἐξώλης ἦτον ὁ Ἐξώλης. Τίποτε περισσότερον.

Βαθμηδὸν ἡ ἀνάμνησις τοῦ Μπαμπᾶ καὶ τῆς Μαμᾶς ἀπεσβέσθη, χάρις εἰς τὴν ἀγγαρείαν τοῦ νὰ γράφῃ πρὸς αὐτοὺς κατὰ Κυριακὴν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς θειὰ Ρόζας. Ὁ Ἐξώλης ἐλησμόνησε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἂν καὶ ἡ Ζούδη ἐπέμενε νὰ τοῦ ἐνθυμίζῃ τὴν Βομβάην.

— Δὲ θέλω νὰ θυμοῦμαι, ἔλεγε. Γνωρίζω ὅτι ἐπρόσταζα, καὶ ὅτι ἡ Μαμὰ μ' ἐφιλοῦσε.

— Μὰ καὶ ἡ θειὰ Ρόζα θὰ σὲ φιλήσῃ, ἂν ἦσαι φρόνιμος· τοῦ ἔλεγεν ἡ Ζούδη.

— Οὔφ! δὲ θέλω νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ θειὰ Ρόζα, θὰ ἔλεγε πῶς τὴ φιλῶ γιὰ νὰ μοῦ δώσῃ περισσότερο φαγί.

Αἱ ἑβδομάδες παρήρχοντο, καὶ οἱ μῆνες· ὁ καιρὸς τῶν διακοπῶν ἐπλησίαζεν· ὅτε ὁ Ἐξώλης κατηγορήθη διὰ θανάσιμον ἁμάρτημα.

Μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν τοὺς ὁποίους ὁ Χάρρης ἐξῆπτεν εἰς τὸ νὰ κακομεταχειρίζωνται τὸν Ἐξώλην, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἐτόλμα νὰ ἀνταποδώσῃ τὰ κτυπήματα, εὑρίσκετο εἷς θρασύτερος, ὅστις καὶ συνέλαβε τὴν ἄτυχῆ ἰδέαν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἐξώλη, ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ὁ Χάρρης ἀπουσίαζεν. Ὁ Ἐξώλης ἀντέστη καὶ ἠμύνθη δι' ὅλων του τῶν δυνάμεων, μέχρις οὗ ὁ ἀντίπαλος κατέπεσεν ἐκβάλλων γοερὰς κραυγάς. Ὁ Ἐξώλης, ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν ἰδίαν του δύναμιν, αἰσθανόμενος δὲ ἀδρανὲς σῶμα κείμενον ἐκτάδην ὑπὸ τοὺς πόδας του, ἐξηκολούθησε νὰ κτυπᾷ μὲ τὰς δύο του χεῖρας, ὑπὸ τὸ κράτος τυφλῆς μανίας.

Καὶ ἡτοιμάζετο, ἁπλούστατα, νὰ στραγγαλίσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐκεῖ ἄπνουν, ὅτε ὁ Χάρρης καὶ ἄλλοι τινὲς κατώρθωσαν νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὰς χεῖράς του τὸν συμμαθητήν των. Καὶ ὡδηγήθη διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τῶν γρόνθων εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐσπαρτάριζεν ὅλος, ἀλλ' ἦτον ὑπερήφανος.

Ἡ θειὰ Ρόζα εἶχεν ἐξέλθει. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χάρρης ἀνέλαβε νὰ παραστήσῃ πρὸς τὸν Ἐξώλην τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματός του, ἴσου πρὸς τὸ τοῦ Κάϊν.

— Γιατὶ δὲν ἐπάλαισες τίμια; Γιατὶ τὸν ἐχτύπησες, ἀφοῦ ἔπεσε κάτω, παλιόπαιδο;

Ὁ Ἐξώλης παρετήρησεν ἀτενῶς τὸν λαιμὸν τοῦ Χάρρη, ἔπειτα ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς ἓν τραπεζομάχαιρον εὑρισκόμενον ἐκεῖ που.

— Δὲν ξέρω. Πάντοτε τὸν ἐθύμωνες ἐναντίον μου καὶ μὲ φωνάζατε ἄθλιον, ὅταν ἐγὼ ἔκλαια. Ἄφησέ με μόνον ὅσο νὰ γυρίσῃ ἡ θειὰ Ρόζα. Ἂν τῆς πῇς νὰ μὲ δείρῃ, θὰ μὲ δείρῃ· κ' ἔτσι τὰ πράγματα θὰ πᾶνε, καθὼς θέλεις.

— Ἐξ ἐναντίας, τὰ πράγματα θὰ πᾶνε πολὺ κακά, ἀπήντησεν ἀποφθεγματικῶς ὁ Χάρρης· τὸν ἄφησες σχεδὸν σκοτωμένο τὸν ἄνθρωπο· κι' ἂν πεθάνῃ, δὲν θ' ἀπορήσω.

— Ἀ! θὰ πεθάνῃ; εἶπεν ὁ Ἐξώλης.

— Τὸ φοβοῦμαι, εἶπεν ὁ Χάρρης, ἀλλ' ἐσὺ θὰ κρεμασθῇς.

— Πολὺ καλά, εἶπεν ὁ Ἐξώλης, καὶ ἔδραξε τὸ τραπεζομάχαιρον. Τότε θὰ σὲ σκοτώσω καὶ ἐσένα. Περνᾷς τὸν καιρό σου νὰ λὲς κἄτι πράγματα καὶ νὰ κάνῃς κἄτι πράγματα, κ' ἐγὼ δὲν ξέρω πῶς συμβαίνει... Πάντα ἐσὺ μὲ καταδιώκεις... Καὶ ἂς γίνῃ ὅ,τι γίνῃ.

Καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ Χάρρη, ὅστις ἐτράπη εἰς φυγήν, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν του, φοβερίζων τὸν Ἐξώλη, ὅτι θὰ τὸν συγυρίσῃ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς θειὰ Ρόζας.

Ὁ Ἐξώλης ἐκάθισεν εἰς τὸ κατώτερον σκαλοπάτι μὲ τὸ μαχαῖρι εἰς τὸ χέρι, καὶ ἐξερράγη εἰς δάκρυα, σκεπτόμενος ὅτι δὲν εἶχε φονεύσει τὸν Χάρρη. Ἦλθεν ἡ ὑπηρέτρια, τοῦ ἀφήρεσε τὸ μαχαῖρι καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν καθησυχάσῃ· ἀλλ' ὁ Ἐξώλης ἦτον ἀπαρηγόρητος.

Θὰ τὸν ἔδερνεν ἡ θειὰ Ρόζα, θὰ τὸν ἔδερνεν ὁ Χάρρης, θὰ ἀπηγορεύετο εἰς τὴν Ζούδην νὰ τοῦ ὁμιλῇ, ἡ ἱστορία του θὰ διεθρυλεῖτο, καὶ....

Κανεὶς δὲν τὸν ἐπροστάτευε, δὲν τὸν ἔμελλε διὰ κανένα· προτιμότερον νὰ τελειώσῃ ἅπαξ διὰ παντός. Ὁ θάνατος μὲ τὸ μαχαῖρι θὰ ἦτο πολὺ ὀδυνηρός. Ὅμως ἡ θειὰ Ρόζα πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶχεν εἰπῇ ὅτι τὸ πιπίλισμα μιᾶς χρωματιστῆς εἰκόνος ἔφερεν ἄφευκτον θάνατον.

Ἐκλείσθη εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἐξεκρέμασε μίαν παλαιὰν ζωγραφιὰν τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε, καὶ ἤρχισε νὰ τὴν πιπιλίζῃ. Τὸ πρᾶγμα ἦτο φρικωδῶς δυσάρεστον· ἐν τούτοις ἡ γλῶσσά του εἶχεν ἤδη ἐξαλείψει ὁλόκληρον τὴν περιστεράν, ὅτε εἰσῆλθον ἡ θειὰ Ρόζα καὶ ἡ Ζούδη. Τοὺς προσεφώνησεν ὡς ἑξῆς:

— Μὲ συγχωρεῖς, θειὰ Ρόζα, μοῦ φαίνεται πῶς τὸν ἐσκότωσα τὸ συμμαθητή μου· θέλησα νὰ σκοτώσω καὶ τὸν Χάρρη. Πές μου ὅ,τι ἔχεις νὰ μοῦ εἰπῇς· κ' ὕστερα δεῖρτέ με γιὰ νὰ τελειώνουμε.

Ἡ ἐπίθεσις, καθὼς τὴν διηγεῖτο ὁ Χάρρης, δὲν ἐξηγεῖτο ἢ ὡς πρᾶξις δαιμονισμένου. Κατὰ συνέπειαν ἔφαγεν ἓν γερὸν ξυλοκόπημα ἀπὸ τὴν θειὰ Ρόζα, ἔπειτα δεύτερον ξύλον ἀπὸ τὸν Χάρρη· ἔπειτα παρεκάλεσαν δι' αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰς τὰς ἑσπερινὰς δεήσεις. Ἐπίσης παρεκάλεσαν καὶ διὰ τὴν Ζένην, τὴν ὑπηρέτριαν ἡ ὁποία εἶχε κλέψει ἕνα γλύκισμα ἀπὸ τὸ ὀψοφυλάκιον καὶ ἡ ὁποία θορυβωδῶς **ἐφύσηξεν** εἰς τὸν ὕπνον της, καθ' ἣν ὥραν ἡ μισητὴ πρᾶξίς της ἔφθασε πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Δημιουργοῦ.

Ὁ Ἐξώλης ἦτο πολὺ ἄρρωστος· εἶχε πέσει εἰς νάρκην· ἐθριάμβευε. Θὰ ἀπέθνησκε τὴν νύκτα, καὶ θὰ ἐλυτρώνετο τέλος πάντων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ὅλους. Ὄχι· δὲν θὰ ἐζήτει συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Χάρρη· μάλιστα οὔτε θὰ τοῦ ἀπήντα καὶ ἂν ἐκεῖνος ἤθελε τὸν μεταχειρισθῇ ὡς νὰ ἦτο Κάϊν.

— Μὲ ἔδειραν, καὶ ἔκαμα ἀκόμα κἄτι ἄλλο. Ἀδιάφορο· ἂν μοῦ μιλήσῃς, Χάρρη, θὰ σηκωθῶ, καὶ θὰ 'ρθῶ νὰ σὲ σκοτώσω. Τώρα σκότωσέ με, ἂν μπορῇς.

Ὁ Χάρρης ἐτοποθέτησε τὸ κρεββατί του εἰς τὸ γειτονικὸν δωμάτιον καὶ ὁ Ἐξώλης ἐξηπλώθη διὰ ν' ἀποθάνῃ.

Ὑποθέτω ὅτι οἱ ζωγράφοι τῶν κιβωτῶν τοῦ Νῶε γνωρίζουσιν ὅτι τὰ ζωγραφιστὰ ζῷά των εἶναι προωρισμένα διὰ τὰ στόματα τῶν παιδίων, ἑπομένως λαμβάνουσιν ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὴν ἐπαύριον τὸ θλιβερὸν φῶς τῆς πρωΐας, εἰσδύον διὰ τῶν παραθύρων, εὗρε τὸν Ἐξώλην ὑγιέστατον καὶ κἄπως ἐντρεπόμενον· ἐν τούτοις ἐγίνωσκεν ὅτι, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ἀμύνεται κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Χάρρη.

Ὅταν κατέβη εἰς τὸ πρόγευμα, τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν σχολικῶν διακοπῶν, ἔμαθεν ὅτι ἡ θειὰ Ρόζα, ὁ Χάρρης καὶ ἡ Ζούδη εἶχαν ἀναχωρήσει εἰς Brighton. Θὰ ἔμενε μόνος εἰς τὸ σπίτι μὲ τὴν ὑπηρέτριαν. Τὰ τελευταῖά του ἀνδραγαθήματα ἐξυπηρέτουν θαυμασίως τὰ σχέδια τῆς θειὰ Ρόζας καὶ παρεῖχον ἐξαίρετον πρόφασιν διὰ νὰ ἀφήσουν τὸ παιδὶ εἰς τὸ σπίτι.

Τὴν ἰδίαν ἑβδομάδα ὁ Μπαμπᾶς, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι προέβλεπε τὰς ἀνάγκας τοῦ νεαροῦ ἐγκληματίου, ἀπέστειλεν ἐκ Βομβάης ἓν δέμα βιβλίων. Καὶ ὁ Ἐξώλης ἐπὶ ἕνα ὁλόκληρον

μῆνα δὲν ἔζησε παρὰ μὲ τὰ βιβλία ἐκεῖνα καὶ μὲ τὴν Ζένην τὴν ὑπηρέτριαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἄφησαν ὀλίγα χρήματα διὰ τὴν τροφήν του.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν βιβλίων διήρκεσε δέκα ἡμέρας. Κατεβροχθίσθησαν τάχιστα εἰς μακρὰς συνεχεῖς εἰκοσαώρους μελέτας.

Ἔπειτα ἦλθαν αἱ κεναὶ ἡμέραι. Τὰς διήρχετο ὀνειροπολῶν γυμνάσια, ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενα, φανταστικῶν στρατευμάτων κατὰ μῆκος τῆς κλίμακος, μετρῶν τὰ κάγκελα τῆς σκάλας, καὶ τὰ μήκη καὶ τὰ πλάτη ἑκάστου δωματίου.

Ἡ Ζένη συνέδεσε πολυαρίθμους σχέσεις, καὶ βεβαία περὶ τῆς ἐχεμυθίας τοῦ Ἐξώλης, ἀπουσίαζε κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας.

Ὁ Ἐξώλης παρηκολούθει τὰς ἀκτῖνας τοῦ δύοντος ἡλίου ἀπὸ τοῦ μαγειρείου εἰς τὴν τραπεζαρίαν, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ δωμάτιόν του· καὶ ὅτε τὰ πάντα ἐζοφοῦντο γύρῳ του, ἔτρεχε πλησίον τῆς πυρᾶς τοῦ μαγειρείου καὶ ἀνεγίνωσκεν εἰς τὴν λάμψιν της.

Ἦτο εὐτυχής, μόνος ὤν· ἠδύνατο νὰ ἀναγινώσκῃ κατ' ἀρέσκειαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἤρχισε νὰ φοβῆται τὴν σκιάν, τὴν ὁποίαν ἔρριπταν τὰ παραπετάσματα, τὸν κρότον τῶν θυρῶν, καὶ τὸν κτύπον τῶν παραθύρων. Τότε ἐξῆρχετο εἰς τὸν κῆπον· ἀλλὰ τὸ ψιθύρισμα τῶν ροδοδαφνῶν τὸν ἐτρόμαζε.

Διὰ τοῦτο τὸν ηὐχαρίστησεν ἡ ἐπιστροφὴ τῆς θειᾶ Ρόζας, τοῦ Χάρρη, καὶ τῆς Ζούδης· ἔφεραν πλῆθος νέων, καὶ ἡ Ζούδη ἦτον φορτωμένη δῶρα. Ὅλοι τὴν ἀγαποῦσαν τὴν χαριτωμένην μικρὰν Ζούδην. Ἀνταποδίδων τὰς περιχαρεῖς φλυαρίας της ὁ Ἐξώλης τῆς ἐνεπιστεύθη ὅτι ἡ ἀπόστασις τῆς θύρας τῆς αἰθούσης ἀπὸ τὸ κεφαλόσκαλον τοῦ πρώτου πατώματος ἦτον ἀκριβῶς ἑκατὸν ὀγδοήντα τέσσαρα πόδια. Τὴν εἶχε μετρήσει τὴν ἀπόστασιν.

Ἔπειτα ἐπανελήφθη ὁ ἀρχαῖος βίος· μὲ μίαν διαφορὰν ἐν τούτοις καὶ μὲ ἓν νέον ἁμάρτημα. Εἰς τὰ ἄλλα του ἐλαττώματα προσετέθη τώρα μία καταπληκτικὴ ἀδεξιότης. Ὅπως εἰς τοὺς λόγους του, τώρα δὲν ἤξιζε κανεὶς νὰ ἐμπιστεύεται οὐδ' εἰς τὰς πράξεις του. Πᾶν ὅ,τι ἤγγιζεν, ἄρινε καὶ τοῦ ἔπιπτε· μόλις ἐκράτει τὰ ποτήρια, τὰ ἔρριπτε· προσέκρουε τὴν κεφαλὴν κατὰ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν.

Τεφρὰ ὁμίχλη ἐξηπλώθη ἐφ' ὅλων τῶν ἀντικειμένων καὶ ἐπυκνώθη ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα, μέχρις ὅτου εὑρέθη, οὕτως εἰπεῖν, μόνος, μὲ τὰ παραπετάσματα, τὰ ὁποῖα, κινούμενα, ὡμοίαζον πρὸς φαντάσματα. Ἄφρονες φόβοι τὸν ἐκυρίευαν, ὁσάκις διέκρινε πλατείας σκιάς, αἵτινες δὲν ἦσαν παρὰ κρεμασμένα φορέματα.

Αἱ διακοπαὶ ἤρχισαν καὶ ἔληξαν. Ὁ Ἐξώλης ὡδηγήθη πρὸς ἐπισκέψεις διαφόρων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν διέφερον μεταξύ των. Ἐδέρετο συχνότατα· ὁ Χάρρης τὸν ἐβασάνιζε ποικιλοτρόπως, ἀλλὰ ἡ Ζούδη τὸν ὑπερήσπιζε μὲ κίνδυνον νὰ προκαλέσῃ τὴν ὀργὴν τῆς θειᾶ Ρόζας.

Αἱ ἑβδομάδες ἀτελεύτητοι. Ὁ Μπαμπᾶς καὶ ἡ Μαμὰ καθ' ὁλοκληρίαν λησμονημένοι. Ὁ Χάρρης δὲν ἐπήγαινεν εἰς τὸ σχολεῖον· ἦτο ὑπάλληλος εἰς τραπεζικὸν κατάστημα.

Ἀπαλλαχθεὶς ἀπὸ τὴν παρουσίαν του ὁ Ἐξώλης ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τέρψιν τῆς ἀναγνώσεως· ὁσάκις διέπραττεν ἀταξίαν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐδήλωνεν, ἐπιστρέφων, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἐν τάξει, καὶ βαθύτατα περιεφρόνει τὴν θειὰ Ρόζαν, ἡ ὁποία τόσον εὔκολα ἠπατᾶτο.

— Μὲ φωνάζει ψεύστην, κάθε ποῦ λέγω τὴν ἀλήθειαν· κι' ὅταν λέγω ψέματα, δὲν τὸ καταλαβαίνει.

Ἡ θειὰ Ρόζα τὸν κατηγόρει διὰ πονηρίας, τὰς ὁποίας ποτὲ δὲν εἶχε σκεφθῆ. Ἡ ἀθλία ἀνατροφὴ τὴν ὁποίαν ἔλαβε, τὸν κατέστησε ψεύστην μὲ δίπλωμα. Εἰς οἶκον εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αἱ ἀθῳόταται πράξεις του, ἡ ἀνάγκη τῆς στοργῆς· τὴν ὁποίαν ἐκ φύσεως ἠσθάνετο, ἐξηγοῦντο ὡς δόλοι πρὸς ἀπόκτησιν μεγαλητέρας μερίδος ἄρτου καὶ γλυκίσματος, ἢ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ξένων, καὶ νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν Χάρρη, τὸ σχέδιον τῆς ζωῆς του εἶχε διαγράψει τελείως. Ἡ θειὰ Ρόζα ἠδύνατο νὰ μαντεύῃ μερικὰς μικροκακίας του, ἀλλ' ὄχι ὅλας. Ὁ Ἐξώλης ἀντέταξε τὸ παιδικὸν πνεῦμά του κατὰ τοῦ ἰδικοῦ της πνεύματος, καὶ ἐπέτυχε. Παρήρχετο ὁ καιρός· ὅσον ηὔξανε τὸ παιδίον, τόσον ἐδυσκολεύετο νὰ μελετᾷ τὰ μαθήματά του· καὶ αὐταὶ αἱ σελίδες τῶν βιβλίων τῶν παραμυθιῶν μὲ τοὺς χονδροὺς χαρακτῆρας συνεταράσσοντο καὶ ἐθολοῦντο πρὸ τῶν ὀμμάτων του. Καὶ τότε μέσα εἰς τὰ σκότη, τὰ παχυνόμενα γύρῳ του, καὶ ἀποχωρίζοντα αὐτὸν τοῦ περιζ κόσμου, ἐμελέτα καὶ ἐρρέμβαζε φρικώδεις τιμωρίας διὰ τὸν Χάρρη, καὶ ἐπολλαπλασίαζε τοὺς δολοπλόκους ἱστούς, τοὺς ὁποίους ὡς ἀράχνη ὑφαινε περὶζ τῆς θειᾶ Ρόζας.

Καὶ ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθεν· οἱ ἱστοὶ τῆς ἀράχνης διεσπάσθησαν· ἀδύνατον νὰ προΐδῃ τις τὰ πάντα. Ἡ θειὰ Ρόζα μετέβη εἰς τὸ σχολεῖον διὰ νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῶν προόδων τοῦ Ἐξώλη, καὶ βῆμα πρὸς βῆμα, μὲ τὴν ἰδίαν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζε πείθουσα τὴν ὑπηρέτριάν της ὅτι εἶχε κλέψει τὸ τεμάχιον τοῦ κρέατος, ἠδυνήθη νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ψευδολογιῶν τοῦ παιδίου.

Ἐπὶ ἑβδομάδας ὁ Ἐξώλης, διὰ νὰ μὴ χωρισθῇ ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα του βιβλία, ἐνέπαιζε τὴν θειὰ Ρόζα, τὸν Χάρρη, τὸν Θεόν, τοὺς πάντας, φρικώδης διαγωγὴ ἔνδειξις ψυχῆς βαθέως διεφθαρμένης.

Ὁ Ἐξώλης ἔκαμε τὸν λογαριασμόν του:

— Θὰ ἐξοφλήσω μὲ ἓν καλὸν ξυλοκόπημα· θὰ γράψῃ ἐπάνω 'ςτὸ χαρτὶ *ψεύτης*! καὶ θὰ μοῦ τὸ κολλήσῃ 'ςτὴν πλάτη, ὅπως μοῦ τὸ ἔχει κάμει. Ὁ Χάρρης θὰ μὲ δείρῃ, καὶ θὰ παρακαλέσῃ τὸ Θεὸ γιὰ μένα· θὰ παρακαλέσῃ κ' ἐκείνη γιὰ μένα 'ςτὴν προσευχή της, καὶ θὰ εἰπῇ πῶς εἶμαι δαιμονισμένο παιδί· κ' ὕστερα θὰ μοῦ δώσῃ νὰ μάθω ἱεροὺς ὕμνους. Μὰ ἐγὼ ἔκαμα ὅ,τι ἤθελα, καὶ δὲν τὸ ἔμαθε ποτέ. Θὰ εἰπῇ πῶς τὸ ἤξερεν ἀπὸ πολὺν καιρό, μὰ εἶνε κ' ἐκείνη γρηὰ ψεῦτρα.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ Ἐξώλης ἐκλείσθη εἰς τὸ δωμάτιόν του διὰ νὰ μελετήσῃ τὰς συνεπείας τοῦ ἁμαρτήματός του.

— Τοῦτο σημαίνει ὅτι θὰ ὑποστῶ δύο τιμωρίες· μία εἰς τὸ σχολεῖο καὶ ἄλλη μία ἐδῶ· αὐτὴ ἐδῶ θὰ εἶναι ἡ χειρότερη.

Δὲν ἠπατᾶτο. Ἐδάρη εἰς τὸ σχολεῖον ἐνώπιον τῶν δύο ἑβραίων καὶ τοῦ μαύρου, διότι ἔφερε ψευδῆ πιστοποιητικὰ περὶ τῶν εἰς τὸ σχολεῖον προόδων του. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐδάρη ὑπὸ τῆς θειᾶ Ρόζας. Ἔπειτα ἐξήχθη ἡ πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχαράχθη ἡ φοβερὰ ἐπιγραφὴ *ψεύτης*· τοῦ τὴν προσέρραψαν ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ τὸν διέταξαν τοιουτοτρόπως νὰ περιπατήσῃ.

— Ἂν μοῦ τὸ κάμετε αὐτό, εἶπεν ἠρεμώτατος, θὰ βάλω φωτιὰ 'ς αὐτὸ τὸ σπίτι, καὶ ἴσως θὰ σὲ σκοτώσω. Δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορέσω — εἶσαι ὅλη κόκκαλα. — μὰ θὰ προσπαθήσω.

Τιμωρία δὲν ἐπηκολούθησε τὴν βλασφημίαν ταύτην. Ὁ Ἐξώλης ἦτον ἀποφασισμένος νὰ χυθῇ εἰς τὸν ξηρὸν λαιμὸν τῆς θειᾶ Ρόζας καὶ νὰ τῆς ρουφήσῃ τὸ αἷμα. Ἴσως νὰ ἐφοβήθη ἡ θειὰ Ρόζα. Ὁ Ἐξώλης εἶχε τόσον βαθέως βυθισθῆ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ὥστε δὲν ἐλογάριαζε πλέον κανένα.

Μέσα εἰς ὅλην ἐκείνην τὴν ἀθλιότητα, παρουσιάσθη εἷς ἐπισκέπτης· ἤρχετο μακρόθεν. Ἦτο φίλος τοῦ Μπαμπᾶ καὶ τῆς Μαμᾶς, καὶ ἤρχετο διὰ νὰ ἴδῃ τὸν Μπέμπην καὶ τὴν Ζούδην.

Ὁ Ἐξώλης ἐκλήθη εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τραπέζι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο ἀγγεῖα ἐκ πορσελάνης.

— Ἥσυχα, ἥσυχα, παιδάκι μου, εἶπεν ὁ ἐπισκέπτης στρέφων ἠρέμα πρὸς τὸ φῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐξώλη. Ποιὸ εἶν' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πουλὶ ἐκεῖ πέρα στὸ φράχτη;

— Ποιὸ πουλί; ἠρώτησεν ὁ Ἐξώλης.

Ὁ ἐπισκέπτης ἐξήτασε προσεκτικῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἐξώλη ἐπὶ ἥμισυ λεπτόν, μεθ' ὃ ἀνέκραξεν αἴφνης:

— Μά, Θεέ μου! αὐτὸ τὸ παιδὶ εἶνε σχεδὸν τυφλό!

Περίεργος αὐτὸς ὁ ἐπισκέπτης. Αὐθεντικώτατα ἀπεφάνθη καὶ ἀπεφάσισεν: ὁ Ἐξώλης δὲν θὰ ὑπάγῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ δὲν θ' ἀνοίξῃ βιβλίον μέχρι τοῦ ἐρχομοῦ τῆς Μαμᾶς.

— Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδες θὰ εἶν' ἐδῶ, καθὼς ξεύρετε, εἶπεν. Εἶμαι ὁ ἰατρὸς Ἰνθεραρίτης. Ἐγὼ εἶμαι ποῦ σὲ ἔφερα 'ς αὐτὸν τὸν κόσμον, παιδί μου, καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι καλὰ ἐχρησιμοποίησες τὸν καιρόν σου. Εἰς τὸ ἑξῆς δὲν πρέπει νὰ κάνῃς τίποτε, ἀκοῦς;

— Ναί, εἶπεν ὁ Μπέμπης.

Πῶς! θὰ ἤρχετο ἡ Μαμά; Ἄλλη μία τιμωρία τὸν ἀνέμενεν. Εὐτυχῶς ποῦ ὁ Μπαμπᾶς δὲν θὰ ἤρχετο Ἡ θειὰ Ρόζα τοῦ εἶχεν εἴπει τελευταῖον ὅτι τοῦ ἐχρειάζετο νὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ χέρι ἀνδρός.

Κατὰ τὰς τρεῖς ἑπομένας ἑβδομάδας, ὁ Ἐξώλης διετάχθη νὰ μένῃ ὅλως ἄπρακτος. Ἐπέρασε τὸν καιρόν του εἰς τὸ δωμάτιόν του, παρατηρῶν τὰ παλαιά του συντριμμένα παιγνίδια, καὶ σκεπτόμενος ὅτι δι' ὅλα ἐκεῖνα ἔπρεπε νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὴν Μαμάν. Ἡ θειὰ Ρόζα τὸν ἐξύλιζεν εἰς τὰ χέρια, ἀκόμα καὶ ὅταν ἔθραυε καμμίαν ξύλινην βαρκοῦλαν.

Καὶ αὐτὰ ὅλα δὲν ἦσαν τίποτε ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀποκαλύψεων, τὰς ὁποίας τόσον ζοφερῶς προανήγγελλεν ἡ θειὰ Ρόζα.

— Ὅταν ἔλθῃ ἡ μητέρα σου καὶ ἀκούσῃ αὐτὰ ποῦ θὰ τῆς πῶ, θὰ σὲ πληρώσῃ καθὼς σοῦ πρέπει, ἔλεγεν ἀγρίως, καὶ ἐφύλαττε τὴν Ζούδη διὰ νὰ μὴ παρηγορήσῃ τὸν ἀδελφόν της, μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας ψυχῆς της.

Καὶ ἡ Μαμὰ ἔφθασε τέλος εἰς μίαν ὡραίαν ἄμαξαν, γεμάτη ἀπὸ συγκίνησιν, ὅλη λαχτάρα! Ὦ! τί Μαμά! Νέα, τόσον νέα, τόσον ὡραία, μὲ τὰς ἁβρῶς ροδιζούσας παρειάς της, μὲ ὀφθαλμοὺς λάμποντας ὡς ἄστρα, καὶ μὲ φωνὴν πλασμένην διὰ νὰ προσελκύῃ τὰ παιδάκια ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν της χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ τοῖς ἀνοίξῃ τὴν ἀγκάλην της. Ἡ Ζούδη ὥρμησε πρὸς αὐτήν. Ὁ Ἐξώλης ἐδίστασε. Τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο πλάσμα ἦτο δυνατὸν νὰ ψεύδεται; Ἦτο δυνατὸν νὰ τοῦ ἀνοίγῃ τὴν ἀγκάλην, ἐνῷ, ἐγνώριζε τὰ κακουργήματα τοῦ Ἐξώλη;

Μήπως ἤθελε μὲ τὰς θωπείας της νὰ ἐπιτύχῃ κἄτι ἀπὸ τὸν Ἐξώλην; Τὴν ἀγάπην του, τὴν ἐμπιστοσύνην του; Ἀλλ' αὐτὰ δὲν τὰ ἐγνώριζεν ὁ Ἐξώλης.

Ἡ θειὰ Ρόζα ἀπεσύρθη, καὶ ἄφησε τὴν Μαμὰν γονατισμένην ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο παιδάκιά της, μισογελῶσαν καὶ μισοκλαίουσαν, εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, ὅπου, πρὸ πενταετίας, ὁ Μπέμπης καὶ ἡ Ζούδη εἶχαν χύσει τόσα δάκρυα.

— Λοιπόν, ἀγάπες μου, μὲ θυμᾶστε;

— Ὄχι, ἀπήντησεν εἰλικρινῶς ἡ Ζούδη, ἀλλὰ κάθε βράδυ λέγω: Θεέ μου, εὐλόγησε τὸν Μπαμπᾶ καὶ τὴ Μαμά.

— Λιγάκι, εἶπεν ὁ Ἐξώλης. Μὴν ξεχνᾷς πῶς σοῦ ἔγραφα πάντα μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα. Δὲν

τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ νὰ καμωθῶ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ποῦ θὰ γίνῃ τώρα.

— Τί θὰ γίνῃ τώρα; τί μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἀγάπη μου;

Καὶ πάλιν τὸν εἵλκυε πρὸς τὸ στῆθός της. Ἀδεξίως ἐκεῖνος ἤρχετο, καὶ ὡς ὑπεκφεύγων.

— Δὲν εἶναι συνειθισμένος εἰς τὰ χάδια, ἐσκέφθη ἡ Μαμά· ἡ Ζούδη, ἀλλάζει.

— Ὅμως εἶνε πολὺ μικρὴ γιὰ νὰ κάνῃ κακὸ σὲ κανένα, ἐσκέπτετο ὁ Ἐξώλης, κι' ἂν τῆς ἔλεγα πῶς θὰ τὴν σκοτώσω, θὰ φοβηθῇ. Πῶς ἤθελα νὰ ξέρω τί θὰ τῆς εἰπῇ ἡ θεία Ρόζα!

Ἀργὰ ἔφαγεν· ἕκαστος ἐφαίνετο κἄπως στενοχωρημένος. Ἔπειτα ἡ Μαμὰ ἐπῆρε τὴν Ζούδην καὶ τὴν ἔβαλεν εἰς τὸ κρεββᾶτι, καὶ τὴν κατεθώπευεν. Ἡ Ζούδη εἶχεν ἤδη ἀρνηθῆ τὴν θειὰ Ρόζα, ἡ ὁποία βαρέως ἔφερε τὸ πάθημα.

Ὁ Ἐξώλης ἐσηκώθη διὰ νὰ φύγῃ.

— Ἔλα νὰ μὲ καλονυκτίσῃς, εἶπεν ἡ θειὰ Ρόζα, προτείνουσα τὴν ξηράν της παρειάν.

— Οὔφ! εἶπεν ὁ Ἐξώλης· δὲν σὲ φιλῶ ποτέ. Αὐτὰ θὰ ἤτανε καμώματα. Νὰ εἰπῇς 's **αὐτὴ τὴ γυναῖκα** ὅ,τι ἔκαμα, καὶ νὰ ἰδῇς τί θὰ σοῦ εἰπῇ.

Καὶ ὁ Ἐξώλης κατεκλίθη γοργός. Ἀπώλεσε τὸν οὐρανόν, τὸν ὁποῖον πρὸς στιγμὴν εἶχε διίδει.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν «αὐτὴ ἡ γυναῖκα» ἦτο γυρμένη ἐπάνω του. Ὁ Ἐξώλης ὕψωσε τὴν χεῖρα.

— Ὄχι, δὲν εἶναι καλὸ πρᾶμα νἄρθῃς νὰ μὲ χτυπήσῃς εἰς τὸ κρεββᾶτί μου. Τί θέλεις; Δὲ θὰ σοῦ εἰπῶ τίποτε ποῦ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἔχῃ εἰπῇ ἡ θειὰ Ρόζα... κι' αὐτὴ δὲν τὰ γνωρίζει ὅλα, εἶπε, καὶ ἐπάλαιε κατὰ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης, ἡ ὁποία τοῦ περιέζωνε τὸν λαιμόν.

— Ἄχ! παιδάκι μου, ἀγαπίτσα μου! Δικό μου εἶνε τὸ σφάλμα, ὤχ! ἀκριβό μου! Καὶ μολαταῦτα τί μποροῦσα νὰ κάμω!.. Συγχώρησέ με, Μπέμπη!

Καὶ τὴν φωνήν της ἔπνιξεν ὁ λυγμός, καὶ δύο ζέοντα δάκρυα ἔσταξαν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Ἐξώλη.

— Κ' ἐσένα σ' ἔκαμε νὰ κλάψῃς; ἠρώτησεν. Ἄχ! καὶ νὰ ἔβλεπες τὴ Ζένη νὰ κλαίῃ. Ἀλλὰ ἐσὺ εἶσαι καλή, ἐσύ, ἐνῷ ἡ Ζένη εἶναι μία ψεῦτρα πρώτης· τὸ εἶπεν ἡ θειὰ Ρόζα.

— Σώπα, Μπέμπη, σώπα· μὴ μιλᾷς ἔτσι παιδί μου. Κύτταξε μόνο νὰ μ' ἀγαπήσῃς λιγάκι, τόσο δά, μιὰ στάλα· ἂν ἤξευρες πόσον ἔχω ἀνάγκη νὰ μ' ἀγαπήσῃς! Μικρέ μου, γύρισε 's ἐμένα, εἶμαι ἡ μαννοῦλά σου, ἀκοῦς; ἡ μαννοῦλά σου. Μὴ σὲ μέλλει γιὰ τἄλλα. Ναί, ναί, τὸ ξέρω, ἀγάπη μου, δὲν εἶναι τίποτε... Μπέμπη, θὰ μ' ἀγαπήσῃς; πές μου.

Δὲν φαντάζεταί τις τὰς θωπείας, τὰς ὁποίας ἀγόρι δέκα ἐτῶν δύναται νὰ δεχθῇ, ὅταν εἶνε βέβαιον ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τὸ περιγελάσῃ. Ὁ Ἐξώλης ἕως τότε δὲν εἶχε χαϊδευθῆ, καὶ ἰδού· μία ὡραία δέσποινα τὸν μετεχειρίζετο ἐκεῖνον, τὸν Ἐξώλην, τὸν δαιμονισμένον, τὸν ἄθλιον τὸν καταδικασμένον εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸν μετεχειρίζετο ὡς νὰ ἦτο μικρὸς Θεός.

— Ναί, σὲ ἀγαπῶ, ἀγαπητή μου μητέρα, ἐψιθύρισε τέλος, καὶ εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ποῦ γύρισες... ἀλλά, πές μου τὴν ἀλήθεια, ἡ θειὰ Ρόζα σοῦ τὰ εἶπεν ὅλα;

— Ὅλα; τί σ' ἐνδιαφέρει; ἀλλὰ καὶ ἡ Μαμὰ ἔκλαιε μαζί κ' ἐγέλα — Μπέμπη μου, ἀγάπη μου, παιδάκι μου, ποῦ δὲν καλοβλέπεις, δὲν ἦταν λιγάκι τρελλὸ αὐτὸ ποῦ ἔκανες;

— Ὄχι, ἤτανε γιὰ νὰ γλυτώσω τὸ ξύλο.

Ἡ Μαμὰ ἀνατρίχιασε καὶ ἔφυγεν ἀθορύβως εἰς τὸ δωμάτιόν της διὰ νὰ γράψῃ μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μπαμπᾶ. Ἰδοὺ ἓν ἀπόσπασμα ἐξ αὐτῆς:

«Ἡ Ζούδη εἶναι μιὰ μικρὴ χαϊδεμένη, παχουλὴ καὶ σοβαρή· φαίνεται πῶς πολὺ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ κοιμᾶται 'στὸ κρεββᾶτί μου. Ἔτσι θὰ μοῦ ξανάρθῃ. Ὅσο γιὰ τὸν Μπέμπη, δὲν τὸν πολυκαταλαβαίνω. Ἔχει καλὸν ἐξωτερικόν, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸν ἀνάγκασαν νὰ κάμῃ ἕνα πλῆθος μικρῶν ἀταξιῶν, τὰς ὁποίας ἡ γυναῖκα παριστᾷ ὑπερβολικὰ καὶ χαρακτηρίζει ὡς θανάσιμα ἁμαρτήματα. Θυμήσου τὰ πρῶτά μας χρόνια, ἀγαπητέ μου, ὅταν συχνότατα ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἦτον ἡ ἀρχὴ τοῦ ψεύδους. Ἀλλὰ σὲ λιγάκι ἐλπίζω νὰ ξαναφέρω τὸν Μπέμπη στὰ νερά μου.

«Θὰ πάρω τὰ παιδιὰ 'στὴν ἐξοχὴ γιὰ νὰ γνωρισθοῦν μαζί μου. Μολαταῦτα εἶμαι εὐτυχής· ἢ μᾶλλον θὰ εἶμαι, ὅταν ἔρθῃς καὶ σύ, ἀκριβέ μου. Τότε, δόξαν νὰ ἔχῃ ὁ Θεός, θὰ ξαναυρεθοῦμε καὶ οἱ τρεῖς μας στὸ σπίτι μας.»

Παρῆλθον τρεῖς μῆνες. Ὁ Μπέμπης, ὅστις δὲν εἶναι πλέον ὁ Ἐξώλης, γνωρίζει ὅτι ἔχει μητέρα γεμάτην ἀπὸ ζωὴν καὶ ἀπὸ χάριν, ἡ ὁποία εἶνε ἐν ταὐτῷ ἀδελφή του, καὶ παρηγορήτρια καὶ φίλη του, καὶ τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ εἶναι ὁ προστάτης μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ πατρός. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ προστάτου δὲν ἁρμόζει τὸ ψεῦδος· ἄλλως τε ὅταν κανεὶς δύναται νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλῃ χωρὶς νὰ δίδῃ λόγον εἰς κανένα, πρὸς τί τὸ ψεύδεσθαι;

— Ἡ μητέρα θὰ δυσαρεστηθῇ πολὺ μαζί σου, ποῦ περπατεῖς μέσα 'στὴν τάφρο, εἶπεν ἡ Ζούδη, ἐνῷ συνωμιλεῖ μὲ τὸν Μπέμπην.

— Ἡ Μαμὰ ποτὲ δὲν θυμώνει. Ξέρεις τί θὰ εἰπῇ; «Εἶσαι ἕνα τρελλούτσικο!» Νά· ἴσως δὲν εἶναι καλὸ αὐτὸ ποῦ κάνω, μὰ θὰ ἰδῇς!

Καὶ ὁ Μπέμπης πηδᾷ μέσα εἰς τὴν τάφρον καὶ βυθίζεται μέχρι τῶν γονάτων.

— Μητέρα, κραυγάζει, κύτταξέ με· λερώθηκα ὅσο μπόρεσα.

— Ἔλα, πήγαινε ν' ἀλλάξῃς γρήγορα, ἀπεκρίθη ἡ μητέρα, καὶ μὴ ξανακάμῃς πιὰ τὸν τρελλό.

— Νά! σοῦ τὸ εἶχα εἰπῆ, ἐκραύγασεν ὁ Μπέμπης. Ἄ! τώρα ἄλλαξαν ὅλα, καὶ μοῦ φαίνεται πῶς ποτὲ δὲν εἶχε φύγει ἡ Μαμά.

Ὄχι, Μπέμπη, ὄχι· διότι τὰ χείλη σου γνωρίζουν τὴν πικρίαν τοῦ Μίσους, τοῦ Φόβου, καὶ τῆς Ἀπελπισίας, καὶ ὅλος ὁ ἔρως ὁ παγκόσμιος δὲν θὰ δυνηθῇ τοῦ λοιποῦ νὰ σοῦ ἐξαλείψῃ τὴν γεῦσίν των, καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ἐπί τινα χρόνον ζοφωθέντας ὀφθαλμούς σου νὰ ἀτενίσωσι τὸ φῶς, καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ἐπανέφερε τὴν Πίστιν εἰς τὴν καρδίαν σου ὅπου Ἐκείνη δὲν ὑπῆρχε πλέον!

Π.

Ἐκ τῆς ἄρτι ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Κακλαμάνου ἐκδοθείσης μονογραφίας περὶ Νικολάου Γύζη ἀποσπῶμεν χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» ὡς ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν μέρος τὸ σκιαγραφοῦν τὸν Γύζην ὡς ἄνθρωπον. **Σ. τ. Δ.**

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΥΖΗΣ

«...Θὰ ἦτο ἀτελὴς πᾶσα μελέτη περὶ τοῦ Γύζη, ἥτις, ὁμιλοῦσα περὶ τοῦ καλλιτέχνου, δὲν θὰ ὡμίλει περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ξενιτειά, ἡ ὁποία τραγουδεῖ τὸ τραγοῦδι τῆς ἀσβέστου νοσταλγίας της μέσα εἰς τοὺς ἀθανάτους στεναγμοὺς τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων μας, εἶχε καταστήσει χιλιάκις προσφιλέστερον τὸ ἴνδαλμα τῆς μακρινῆς πατρίδος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Γύζη καὶ ἡ ἰδέα τῆς Ἑλλάδος ἔψαλλεν ἐντὸς αὐτοῦ αἰώνιον ᾄσμα λατρείας ἀληθινῆς. Ἡ ζωή, αἱ ἐμπνεύσεις, τὰ σχέδιά του ὅλα πέριξ αὐτῆς ἐστρέφοντο. Καὶ ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξεδηλώνετο μετὰ πρωτοτυπίας, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τίποτε τὸ κοινὸν πρὸς τὴν συμβατικὴν ῥητορικὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πατριωτῶν εἰς ὅ,τι ἔλεγεν, εἰς ὅ,τι ἔγραφεν, εἰς ὅ,τι ἔζη. Διηγοῦνται ὅτι εἰς τὸν ἀπέριττον πατρικὸν οἶκον τοῦ Γύζη, εἰς τὴν Τῆνον, ὑπῆρχε χαλκογραφία παριστῶσα ἄνδρα τοῦ Ἀγῶνος καὶ ὅτι ὁ μικρὸς Νικόλαος, παιδίον, πολλάκις εἶχε μείνει εἰς ἔκστασιν πρὸ τῆς εἰκόνος αὐτῆς. Ἀπ' αὐτὴν νομίζει τις ὅτι εἶχεν ἀντλήσει ὅλην τὴν θέρμην τῆς ἀγάπης, ἥτις τὸν παρηκολούθησεν εἰς ὅλην του τὴν ζωήν, μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν ὁ Γύζης ἀντέγραψε τὸ πρῶτον σχέδιόν του, προτοῦ μάθῃ κἂν τί εἶνε ζωγραφική. Καὶ ἡ ἰδέα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Πατρίδος συνεζεύχθησαν εἰς τὴν καρδίαν του διὰ παντός. Ὠνειρεύετο διὰ τοῦτο νὰ γράψῃ τὴν Δόξαν του εἰς μεγάλον πίνακα, προωρισμένον εἰς νεοελληνικὴν Ποικίλην πινὰ Στοάν· εἶχε δὲ φανταθῆ καὶ μνημεῖον μαρμάρινον ἀκόμη, διότι ὁ Γύζης κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὴν γλυπτικήν.

Τὰ βλέμματα τοῦ ἐπισκεπτομένου τὸν οἶκον τοῦ Γύζη εἰς τὸ Μόναχον, πράγματι, ἐστηρίζοντο ἐπάνω εἰς ἓν καλλιτέχνημα ἐκ πηλοῦ, μαυρισμένον ἀπὸ τὸν καιρόν, τὸ ὁποῖον μακρόθεν ἐφαίνετο ὡς κἄτι ἐμπνευσμένον, ὁρμῶν πρὸς τὰ ἐπάνω μὲ πτῆσιν Νίκης τοῦ Παιωνίου, ἐξελθὸν ἰσχυρῶς συγκεκροτημένον ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ καλλιτέχνου, εἰς ὁρμὴν ἐνθουσιασμοῦ.

Καὶ ἠρώτα τί ἦτο.

Ἦτο πρόπλασμα τῆς Ἐλευθερίας. Ὁ Γύζης ἐμάλασσε καὶ τὸν πηλόν, αἰσθητοποιῶν καὶ δι' αὐτοῦ τὰς ἰδέας του, τὰς ἰδέας αἱ ὁποῖαι συνωθοῦντο πυκναὶ ἐντὸς αὐτοῦ. Ὑπάρχουν ζωγράφοι, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν τὰς σημειώσεις τῶν ἰδεῶν των κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Τὸ πρόπλασμά του ἦτο μία ἰδέα, καὶ ἡ ἰδέα ἦτο ἑλληνική. Πῶς ἄλλως; Πτώματα, πτώματα νέων ἀλκίμων, πτώματα γερόντων ἐξησθενημένων, γυναικῶν, βρεφῶν, συσσωρεύονται καὶ ἀποτελοῦν στυλοβάτην, στυλοβάτην ὑψηλόν, στυλοβάτην αἱμάτων, ὀδυνῶν, θυσιῶν, ἀγάπης. Καὶ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τούτου, εἰς κίνησιν θαυμασίαν, εἰς ἔξαρσιν ὑπεράνθρωπον, εἰς πτῆσιν καταπλήσσουσαν ὑψοῦται ἡ Ἐλευθερία. Ἐπήδησεν ἐπὶ τῶν θυμάτων, ἀνέβη ἐπὶ τῶν νεκρῶν τῶν λατρευτῶν της, ἐξώρμησεν ἐπάνω ἀπὸ τὰς σαρκίνας ταύτας ἐπάλξεις, διὰ ν' ἀνέλθῃ πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὕπαρξιν. Καὶ ἐφαντάζετό τις ἀμέσως τὸ πρόπλασμα τελειούμενον, λαξευόμενον εἰς τὸ λευκὸν μάρμαρον ἢ ἐκτυπούμενον εἰς τὸν αἰθοντα χαλκόν, ὀρθούμενον ὑψηλὰ ὡς ἡ «Γερμάνια» τοῦ Νίδερβαλδ ἢ ὡς ἡ «Μπαβάρια» τοῦ Μονάχου — ἀλλὰ κἄτι πολὺ ὀλιγώτερον βαρύ, κολοσσιαῖον καὶ πιεστικὸν καὶ κἄτι πολὺ ἀβροφυέστερον, ἐπαρεστότερον, ἑλληνικώτερον ἀπὸ ἐκείνας — ὑψηλά, ἐν μέσῳ τῆς δόξης τοῦ οὐρανοῦ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν ὥραν ἡ θριαμβευτικὴ δύσις τοῦ ἡλίου γεμίζει μὲ ἄνθη φανταστικὰ τὸν ἰόχρυσον ὁρίζοντα καὶ ῥίπτει ἄπεφθον τὸν χρυσόν της ἐπὶ τῶν νεφῶν — προσκεφαλαίων ἐκ ῥόδων, ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ ῥόδων.

Τὴν Ἑλλάδα ὅμως, ἔλεγε, δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξεικονίσῃ. Ἐφοβεῖτο ὅτι ἡ τέχνη του θ' ἀπεδεικνύετο κατωτέρα τοῦ ἰδανικοῦ του.

Τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος τὴν δόξαν συνεδύαζε μὲ τὴν καλλιτεχνικὴν Ἀναγέννησιν τῆς νεωτέρας καὶ ἔλεγεν ὅτι, ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἐδάκρυσε βλέπων πόσα ὀλίγα ἀριστουργήματα εἶχον μείνει εἰς τὴν πατρίδα των.

— Ὀλίγα πράγματα ὡραῖα, ἀληθῶς ἔξοχα ἔργα, τὰ ὁποῖα νὰ συγκινοῦν τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ καθηδύνουν συγχρόνως τοὺς ὀλίγους — αὐτὸς εἶνε ὁ προορισμὸς τῶν ἀριστουργημάτων — μᾶς ἀφῆκαν. Ἤθελα νὰ μαζεύσω τὴν Ἀφροδίτην

τῆς Μήλου, τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνος, ποῦ τὰ φθείρει ἡ ὑγρασία τοῦ Λονδίνου, κάτι ἔργα τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἢ τοῦ Μουσείου τῆς Φλωρεντίας, μερικὰ ἄλλα ἀκόμη, τὰ ὁποῖα εἶδα ἐδῶ κ' ἐκεῖ· καὶ ἤθελα ἓν οἰκοδόμημα μαρμάρινον, ἁπλοῦν καὶ ἀφελές, λιτὸν καὶ ὡραῖον, τὸ ὁποῖον νὰ τὰ περικλείῃ ὅλα! Τί ναός! Τί προσκύνημα! Ἡ ἐκκλησία τοῦ Καλοῦ!

Ὡς οἱ ἀληθῶς ἀγαπῶντες ὅμως, ἦτο αὐστηρὸς εἰς τὰς κρίσεις του καὶ τίποτε δὲν τὸν ἠνώχλει περισσότερον ἢ ἡ «καταδίωξις τῆς μόδας,» ὅπως ἔλεγεν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὅτι πρωτεύομεν.

— Χρειάζεται ἄλλο πνεῦμα νὰ πνεύσῃ ἐπάνω εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέθετε, χρειάζονται ἄλλου εἴδους κόποι, ἄλλαι προσπάθειαι, ἄλλη ὑπομονὴ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν καταβάλλομεν.

Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῆς παλιννοστήσεως, τοῦ προσφιλοῦς ὀνείρου, κάθε ἐπιφύλαξις ὑπεχώρει καὶ εἰς μίαν ἐπιστολήν του ἔγραφε: «Τὸ σχέδιόν μου νὰ ἔλθω, νὰ σᾶς ἴδω, νὰ ἐπανίδω τὴν πατρίδα, τὰ ἀδέλφια, τοὺς φίλους μου, νὰ ἴδω τὴν θάλασσαν τὴν ὁποίαν ἀγαπῶ καὶ φοβοῦμαι, πραγματοποιεῖται μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Τὸ ὄνειρον αὐτὸ μοῦ φέρει διαδοχικῶς χαράν, λύπην, φρίκην, γλυκύτητα. Τὸ πρωὶ χαίρω, τὸ βράδυ φρίττω . . . Ἂν ἰδῆτε, ὅτι πολὺ συγκινοῦμαι στείλατέ με πάλιν ὀπίσω, διῶξτέ με πάλιν στὰ ξένα.» Καὶ εἰς ἓν ἀπὸ τὰ τελευταῖα γράμματά του: «Εἰπέ τους ὅτι εἶμαι ἀκόμη ὁ ἴδιος· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἤξευραν, ὅτι ἔχω νοσταλγίαν καὶ ὅτι ἂν ἠμποροῦσα νὰ ἔλθω αὐτοῦ καὶ νὰ πᾶμε ὅλοι εἰς τὸ ἀκρογιάλι τοῦ Δαφνιοῦ, θὰ ἐγινόμην καλὰ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν.»

Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἦτο εἰς τὸν Γύζην ὄχι ὀλιγώτερον ζωηρὸν καὶ ἔντονον τῆς φιλοπατρίας, κατὰ περίεργον δὲ σύμπτωσιν ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία εἰκών του ἐκ τῆς θρησκείας ἔλαβον τὴν ἔμπνευσίν των. Ἡ πρώτη εἶνε τὸ «Ὄνειρον τοῦ Ἰωσήφ», σελὶς ἀνεκδοτικὴ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς — ἡ τελευταία τὸ κύκνειον ἆσμα τοῦ χρωστῆρός του, — τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν φράσιν Γερμανοῦ κριτικοῦ, παρέδωκεν ἤδη εἰς τὸν Θεόν, παρ' οὗ τὸν εἶχε λάβει — σελὶς ἐμπνεύσεως μυστικῆς ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης: «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται.» Καὶ εἶνε, περιεργοτέρα σύμπτωσις ἀκόμη, αἱ δύο εἰκόνες δύο χαρακτηριστικοὶ σταθμοὶ τοῦ ἔργου τοῦ Γύζη. Τὸ ἀνέκδοτον, ἡ πραγματιστικὴ ζωγραφική, ἡ φυσικὴ ἔμπνευσις, ἡ πρώτη—τὸ δραμα, ἡ ἰδεώδης ἀνύψωσις, ἡ ὑπερκόσμιος ἀποκάλυψις, ἡ δευτέρα· ἀμφότερα δὲ τὰ ἔργα πηγὴν ἔχουν τὴν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῆς ψυχῆς, ἐννοῶ, τὴν ὑπερτέραν ξηρῶν τύπων, στενῶν δογμάτων, προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν, τὴν θρησκείαν τὴν ἄσαρκον τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἀγάπης.

— Ὁ κόσμος, ἔλεγεν ὁ Γύζης, παρουσιάζεται συνήθως εἰς προβλήματα ἐνώπιόν μας. Καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ προσπαθῶ νὰ λύσω.

Καὶ τὰ προβλήματα ἐζήτει νὰ λύσῃ μὲ ὅλην του τὴν ψυχὴν καὶ μὲ ὅλην του τὴν διάνοιαν, ἀληθὴς «κατατηξίτεχνος», κατὰ τὴν θαυμασίαν λέξιν τῶν παλαιῶν, εἰσχωρῶν εἰς τὸ βάθος τῆς τέχνης καὶ οἱονεὶ τήκων τὴν ὕλην, διὰ νὰ ἀνεύρῃ καὶ ψαύσῃ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐντὸς αὐτῆς. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀπολύτου ἰδεώδους τόσον ἐμπαθὴς ἦτο εἰς τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην, ὥστε ὅταν τὸν ἠρώτα κάνεις εἰς πόσον καιρὸν ἠδύνατο νὰ τελειώσῃ μίαν εἰκόνα τοῦ ἀπήντα:

— Ἐγὼ δὲν τὴν τελειώνω ποτέ!

Διότι δι' αὐτὸν πράγματι ἓν ἔργον δὲν ἦτο ποτὲ τελειωμένον καὶ ὑπὲρ τὰς γραμμάς, ὑπὲρ τὸ σχέδιον, ὑπὲρ τοὺς χρωματισμούς του, ἔζη μίαν ἄλλην τελειοτέραν ζωήν, τὴν ζωὴν τῆς συλλήψεως καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, ἀληθὴς «ἥρως τοῦ Παρνασσοῦ», ὅπως ὠνομάσθη, ἀναρριχώμενος διαρκῶς δι' ἐντόνου προσπαθείας πρὸς τὴν ἄφθαστον κορυφήν του».

ΠΟΘΕΝ ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ[1]

[*Ὑπὸ Καίσαρος Λομπρόζου κατὰ μετάφρασιν Χ. Ἀννίνου*].

Γ'. Ἐμπόριον, πλούτη.

Οὕτω δ' εὐχερῶς ἐξηγεῖται πῶς ἐξ ἁλιέων καὶ ἐκ κατασκευαστῶν ἅλατος οἱ Βενετοὶ ἐγένοντο μεγάλοι ἔμποροι. Ἀναπτύξαντες ἐπὶ μακρὰ ἔτη μεγάλην ἐπιτηδειότητα περὶ τὸ ἀκτοπλοεῖν παρὰ τὰ παράλια καὶ τοὺς ποταμούς, ἠρύσθησαν ἐξ αὐτῆς τὰ πρῶτα κέρδη καὶ τὰς πρώτας περὶ ἐπικρατήσεως ἀποπείρας, βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον εἰσεχώρησαν διὰ τοῦ Πάδου εἰς Φερράραν, διὰ τοῦ Πιάβε εἰς Βελλοῦνον, διὰ τοῦ Βρέντα εἰς Πάδουαν. Ἀκολούθως εἰς τὴν Κροατίαν, τὴν Σικελίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τέλος τὴν Ἰνδικήν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Σιὰμ προσέτι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπώλουν ἅλας καὶ ἀλιπάστους ἰχθῦς· ἔπειτα ἐριοῦχα, κιβώτια, σκεύη πήλινα καὶ ἀγγεῖα, κατόπιν δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον προήχθησαν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ, μετακομίζοντες λόγου χάριν ἀποικιακὰ ἐξ Ἰνδίας καὶ ὑφάσματα χρυσοῦφαντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνδράποδα προσέτι ἐκ τῶν χωρῶν τῶν Σαρακηνῶν, ἐπικοινωνοῦντες μετὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἀφρικανικῶν λαῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστοι οὗτοι εἰς τὴν ἀπομεμονωμένην Εὐρώπην.

[1] Ἴδε σελ. 173.

Ἡ ἐπιτηδειότης δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ φρόνησις αἱ προκύψασαι ἐκ τῶν πρώτων αὐτῶν ἀγώνων, διαρκῶς δὲ ὀξυνόμεναι διὰ τοῦ ἐμπορίου ὡς ἐκ τῆς ἐπαφῆς αὐτῶν μετὰ διαφόρων λαῶν, καθίσταντο πολλῷ σημαντικώτεραι, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν πᾶσα ἀξία συνίστατο εἰς τὸ πολεμεῖν, τὸ δ' ἐμπόριον εἶχε σχεδὸν καταργηθῆ, ἐξαιρέσει τοῦ διενεργουμένου παρ' ὀλίγων Ἑβραίων καταδιωκομένων καὶ περιφρονουμένων, καὶ τῶν Λομβαρδῶν τοκογλύφων. Δέον νὰ ἀναμνησθῶμεν ὅτι ἡ Βενετία ἤδη ἀπὸ τοῦ 1200 ἐκέκτητο ἀληθὲς ὑπουργεῖον ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, ἤτοι τοὺς 5 ***Εἰδήμονας τοῦ ἐμπορίου*** (Ἴδε Ρωμανίν, τόμ. Β' σ. 433)· ἔκτοτε δὲ ἐκήρυττε τὸ δόγμα τῆς ἐλευθέρας συναλλαγῆς, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν τὴν ἠμπόδιζε νὰ προστατεύῃ διὰ προνομίων τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐλαιῶν ἐν Κύπρῳ, νὰ προνοῇ περὶ τῆς γεωργίας τῶν χέρσων γαιῶν, περὶ τῶν μεταλλοχυτηρίων ἐν Βελλούνῳ, περὶ τῶν ἐριουργείων ἐν Βριξίᾳ, περὶ τῶν ὀρυχείων ἐν Κύπρῳ, νὰ παραχωρῇ δὲ προνόμια δεκαετῆ εἰς τοὺς ἐφευρέτας νέων μηχανημάτων.

Χάρις εἰς τὴν σχετικῶς μείζονα πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, πολλοὶ τῶν ἐκ πάσης χώρας ἀνταρτῶν μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν Βενετίᾳ, πολλοὶ δὲ τῶν καταφυγόντων αὐτόθι ἐξορίστων καὶ προσφύγων Διαμαρτυρομένων, τῶν αἱρετικῶν Βαλδαίων (Valdesi = Vaudois) καὶ Οὐγενόττων, διέδοσαν ἐν Βενετίᾳ τὰ κάλλιστα τῶν τυπογραφείων· τὸ δὲ 1328 οἱ ἐκ Λούκκας φεύγοντες τὴν τυραννίαν τοῦ Καστρουκκίου μετεφύτευσαν ἐκεῖ τὴν ὑφαντουργίαν τῆς μετάξης. Οἱ δὲ Βενετοὶ ἔπεμψαν ὕστερον προξένους καὶ πρεσβείας ἐμπορικάς, διὰ νὰ ἱδρύσωσι πρακτορεῖα εἰς Οὐγγαρίαν, εἰς Φλαμανδίαν καὶ μέχρι Τραπεζοῦντος ἔτι, χάριν τῆς εἰς τὴν Περσίαν ὁδοῦ. Μόνοι οἱ ἀδελφοὶ Μοροζίναι ἐκέκτηντο ἐν Συρίᾳ 50 ἐμπορικοὺς οἴκους μετὰ μεσιτῶν καὶ ἐπιστατῶν· μετέφερον οὗτοι εἰς Ἱσπανίαν ὑφάσματα, ἄργυρον κατειργασμένον, ὁλοσηρικά, νεόκοπα νομίσματα, ἐνίοτε δὲ φεῦ! καὶ νομίσματα κίβδηλα· ἐξῆγον δ' ἐκεῖθεν κασσίτερον, βοτανικὰς οὐσίας, μαργαρίτας, ἤλεκτρον, πιστάκια, δέρματα ἰκτίδων, κάρυα. Ἄλλοι ἐμπορικοὶ οἶκοι ἠγόραζον σάκχαρον ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐπώλουν ἐν Λονδίνῳ αὐτὸ ἀντὶ ἐρίου, ὅπερ μετεπώλουν εἰς Φλαμανδίαν, τετραπλασιάζοντες οὕτω δι' ἑνὸς μόνον ταξειδίου τὸ κεφάλαιόν των.

Ἡ ἐμπορικὴ αὕτη δραστηριότης παρήγαγεν ἀμύθητον πλοῦτον, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ μετὰ τὸ 1500 οἱ εὐπατρίδαι καὶ αὐτὸς ὁ Δόγης ἐξηκολούθουν ἐμπορευόμενοι καὶ ἑπομένως ἐπλούτουν ἔτι μᾶλλον. Ἐν τινι κτηματολογίῳ ὑπελογίσθη ὅτι ἡ ἀξία μόνη τῶν ἐν Βενετίᾳ οἰκιῶν κατὰ τὸ 1357 ἀνήρχετο εἰς 2,882,818 δουκᾶτα. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Βενετίας, ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ φανεῖσα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δανειστήριον* (Camera dei Prestiti), ἱδρύθη τὸ 1336, ἤδη δὲ κατὰ τὸ 1386 εἶχεν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῆς 246,690 δουκᾶτα· οἱ δὲ ξένοι ἠμιλλῶντο νὰ καταθέσωσιν ἐν αὐτῇ τὰ κεφάλαιά των.

Ἐκ τινος ἀγορεύσεως τοῦ Δόγου Μοτσενίγου κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος προκύπτει ὅτι ἡ Βενετία ἐπώλει εἰς μόνην τὴν Λομβαρδίαν κατ' ἔτος ἐριοῦχα ἀξίας 400,000 δουκάτων, πανία 10,000, ἔρια ἱσπανικὰ 240,000, βάμβακα 250,000, νῆμα 30,000, ὑφάσματα ἐκ χρυσοῦ καὶ μετάξης 250,000, σάπωνα ἴσης ἀξίας, ἀρωματικὰ καὶ ἀποικιακὰ 549,000, βαφὰς 120,000· ἤτοι ἐν συνόλῳ ἐμπορεύματα ἀξίας δύο καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων δουκάτων, ἐξ ὧν διὰ μόνας τὰς προμηθείας, τοὺς ναύλους κλπ. ἐκέρδιζον οἱ βαφεῖς, οἱ ζυγισταί, οἱ συσκευασταὶ τῶν δεμάτων, οἱ ναῦται περὶ τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον. Ἀπὸ τοῦ 1420 μέχρι τοῦ 1450 ἐκέκτητο 1300 πλοῖα. Κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς Ἀναλήψεως, διαρκοῦσαν ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας, τὰ ξενοδοχεῖα δὲν ἐπήρκουν ὅπως περιλάβωσι τὸ συρρέον εἰς τὴν πόλιν πλῆθος. Ὅθεν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ἰδιώτας νὰ ἐνοικιάζωσι καταλύματα εἰς τοὺς ξένους.

Τὰ δ' ἐνοίκια ἀνήρχοντο εἰς ὑπερόγκους τιμάς. Μέγαρά τινα περιέχοντα χρυσοφατνώτους αἰθούσας ἐνῳκιάζοντο ἀντὶ 800 τσεκινίων (φλωρίων) κατ' ἔτος· μικρὰ κατοικία εἶχεν ἐνοίκιον συνήθως εἴκοσι τσεκινίων κατ' ἔτος· μικρότατα δ' ἐμπορικὰ ἐργαστήρια ἐν Ριάλτῳ ἐπλήρωνον ἐνοίκιον ἑκατὸν τσεκινίων κατ' ἔτος (1300).

Ζ'. Πολιτικὴ ἐλευθερία.

Ἀλλ' ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βενετίας ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ἐν αὐτῇ πολιτικὴ ἐλευθερία. Ἡ ἐλευθερία ἤρξατο ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν, ἀπὸ τὴν σχεδὸν ἀναρχικὴν ὑποδοχὴν τῶν ἐκ τῆς ἠπείρου προσφύγων εἰς τὰς νήσους. Ἀληθῶς οὐκ ὀλίγοι τῶν προσφύγων ἐκείνων ἦσαν πατρίκιοι, ἐλθόντες ὁμοῦ μὲ τοὺς πελάτας αὐτῶν, ἐργάται, τεχνῖται κλπ. Ἀλλὰ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ πολὺ πρότερον ἤδη, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς στρατοκρατίας, τῆς τε πραιτωριανῆς καὶ τῆς βαρβαρικῆς, εἶχεν ἐκλίπῃ πᾶσα ἡ ἀριστοκρατικὴ σύνθεσις, ἡ ἄλλοτε ὑπερισχύουσα ἐν τῇ ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ· ὅθεν ἐκτὸς τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ ἐπεκράτει ποιά τις ἰσότης. Ὁπωσδήποτε δὲ αἱ περιστάσεις, εἰς ἃς ἐδέησε νὰ εὑρεθῶσι μετ' ὀλίγον πάντες ἐν ταῖς νήσοις ἐκείναις, ἔνθα οἱ πρὸς τὸ ζῆν πόροι προήρχοντο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν ἁλυκῶν καὶ τῆς ἀκτοπλοΐας, συνέτειναν εἰς τὴν γενικὴν ἰσοπέδωσιν, διότι ἀνυψοῦτο ἡ ἐργασία τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ τεχνίτου, ἧς ἄνευ ὁ πλούσιος δὲν ἠδύνατο

νὰ ζήσῃ. Ὁ πένης (ὡς ἔγραφε καὶ ὁ Κασσιόδωρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του) ἐξισοῦτο πρὸς τὸν πλούσιον, διότι ἀμφότεροι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τροφῆς ἐτρέφοντο.

Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι δυσκόλως θὰ εὑρίσκετο Κυβέρνησις δημοκρατικωτέρα τῆς διοικησάσης τὴν Βενετίαν ἐπὶ ἀρκετοὺς αἰῶνας.

Ὁ Σοράντζος[1] ἔγραφεν: «Ἡ Δημοκρατία ἐγεννήθη ἐν τῇ δημοτικότητι καὶ δι' αὐτῆς συντηρεῖται». Καὶ ὁ Μακκιαβέλλης γράφει: «Οὐδὲν περιστατικὸν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὰ Μεδιόλανα καὶ τὴν Νεάπολιν ἐλευθέρας, διότι εἶνε διεφθαρμέναι· ὅθεν καὶ ἂν ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν, ἤθελον ἀπολέσῃ αὐτήν, ἐνῷ ἡ Βενετία, ὡς γεννηθεῖσα ἐλευθέρα, θὰ παρέμενε τοιαύτη καὶ ἂν ἔτι ὑπέπιπτεν ὑπὸ τυραννίαν.»

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 432 μ. Χ. μετὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων καὶ τῶν Οὔννων, ἑκάστη τῶν διαφόρων νησίδων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη κατόπιν ἡ Βενετία, φαίνεται ὅτι ἐξέλεγεν ἕνα δήμαρχον, ὅπως ἐξασκῇ τὴν δικαιοσύνην καὶ διοικῇ τὰ κοινὰ ἐπὶ ἓν ἔτος. Λογοδοσίαν τῶν πράξεων αὐτοῦ ἔδιδε πρὸς τὸ Συμβούλιον τῶν δώδεκα νήσων ἢ συνοικιῶν, εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τρόπον τινά. Οἱ δώδεκα δὲ οὗτοι ἀντιπρόσωποι ἤδρευον, ὡς εἰς κέντρον μᾶλλον ἢ ὡς εἰς πρωτεύουσαν, εἰς τὴν νῆσον Γράδον. Τοῦτο δέ, ὡς φαίνεται, διήρκεσεν ἐπὶ 150 ἔτη.

Κατὰ τὸ 657, ὡς ἐκ τῶν νέων ἐπιδρομῶν τῶν Λογγοβάρδων καὶ τῶν Φράγκων καὶ μετὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἅλωσιν τοῦ Μαλαμόκκου καὶ τοῦ Γράδου, οἱ νησιῶται ἐνόησαν ὅτι ἦτο καλὸν νὰ συγκεντρωθῇ ἡ κυβέρνησις εἰς χεῖρας ἑνὸς ἀρχηγοῦ, ὅστις ἐκλήθη Δοὺξ ἢ Δόγης, δικαιουμένου νὰ συγκαλῇ τὴν Συνέλευσιν, εἰς ἣν παρεκάθητο μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν δικαστῶν, νὰ διορίζῃ καὶ μεταθέτῃ τοὺς ἄρχοντας, νὰ συνομολογῇ συνθήκας μετὰ τῶν ξένων χωρῶν, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ συνάπτῃ συμμαχίας ἢ νὰ κηρύττῃ πόλεμον ἄνευ τῆς γνώμης τῆς Συνελεύσεως, ἥτις ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ, δυνάμεθα εἰπεῖν, τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν. Ὁ λαὸς παρίστατο κατὰ τὰς δίκας, ἐπεκύρου τοὺς νόμους, διώριζε καὶ καθῄρει τοὺς ἐπισκόπους, συνερχόμενος διὰ κωδωνοκρουσίας, ἀνὰ πᾶσαν συνοικίαν ἢ νῆσον, χάριν τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς συμφερόντων, συνεδριάζων ἐν τῷ ἰδίῳ ναῷ ἢ ἐν τῷ πλησιοχώρῳ μικρῷ πεδίῳ, διῃρημένος εἰς τρεῖς τάξεις, τὴν τῶν μειζόνων, τὴν τῶν ἐλασσόνων καὶ τῶν μετρίων· προκειμένου δὲ περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων, συνήρχετο εἰς τὸν ναὸν τῆς πρωτευούσης, ὡς ἐπὶ παραδείγματι κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δουκὸς Σέλβα ἐν ἔτει 1071. Καίτοι δὲ χάριν τῶν εἰδικῶν συμφερόντων ὑπῆρχε συμβούλιον εὐπατριδῶν ἢ προκρίτων, καίτοι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1178 ἐθεσπίσθη ὅτι διά τε τὸν Δόγην καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῶν Τεσσαράκοντα ἀπῃτεῖτο ἐκλογὴ δευτέρου, τρίτου, τετάρτου, πέμπτου καὶ ἕκτου προσέτι βαθμοῦ, ἡ λαϊκὴ ψῆφος ὅμως ἀείποτε ἔσχε τὴν ἀξίαν τοῦ ὑπερτάτου κύρους· ὅθεν ὁσάκις οἱ Δόγαι ἠθέλησαν νὰ διοικήσωσι τυραννικῶς, ἐτυφλώθησαν, ἐθανατώθησαν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσιν ἢ κατεδικάσθησαν εἰς ἐξορίαν. Οὕτως ἐπὶ 56 Δογῶν μέχρι τοῦ 1172,

5 παρῃτήθησαν,
5 ἐτυφλώθησαν,
5 ἐθανατώθησαν,
9 ἐξωρίσθησαν,

ἤτοι σχεδὸν οἱ ἡμίσεις ἐξ αὐτῶν ἔπαθον. Οὕτως ὅτε ὁ Ὅρσος ἠθέλησε τῇ συνδρομῇ μισθοφόρων στρατιωτῶν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν λαόν, οὗτος συνήχθη ἀναφωνῶν: «Πρὸς τί ἐξωρίσθημεν ἐδῶ εἰμὴ διὰ νὰ ζῶμεν ἐλεύθεροι; Ἄλλως θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἐμένομεν εἰς τὴν ἤπειρον». Ἐφόνευσαν δὲ αὐτόν, καὶ ἐπὶ πενταετίαν δὲν ἠθέλησαν πλέον νὰ ἔχωσι Δόγην, ἀλλ' ἐξέλεξαν ἕνα στρατιωτικὸν ἀρχηγόν, οἱονεὶ magister militum. Ὅτε δὲ ὁ Γάλλας κατὰ τὸ 755 ἐσφετερίσθη τὴν ἀρχήν, τυφλώσας τὸν προκάτοχόν του, ὅσον καὶ ἂν προσεπάθησε νὰ τύχῃ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ λαοῦ, ἐκακοποιήθη παρ' αὐτοῦ, ἐν τέλει δ' ἐτυφλώθη καὶ αὐτὸς καὶ ἐδιώχθη.

Ἕκαστος δὲ Δόγης ἀνερχόμενος εἰς τὴν ἀρχήν, ἔδιδε τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν, καθ' ἣν παρῃτεῖτο μέρους τῆς ἐξουσίας του.

[Ἕπεται συνέχεια]

[1] Trattato del governo di Venetia, 1647.

ΟΙ ΜΥΡΜΗΚΕΣ[1]

[*Κατὰ τὸ γερμανικὸν τοῦ Αὐγούστου Φορέλ, καθηγητοῦ τῆς Ζωολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ζυρίχης*].

Οἱ μύρμηκες, ὡς ἤδη ἐλέχθη, λαμβάνουσι γνῶσιν περὶ τοῦ τί συμβαίνει ἔξω περὶ αὐτοὺς τῇ βοηθείᾳ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῆς ἁφῆς των, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Τοῦτο ὅμως εἶναι πολλάκις δυσκολώτατον, διὸ βοηθοῦνται ἀμοιβαίως κατὰ δύο τρόπους. Ἄτομα ἐκ τῶν μετὰ κρείττονος ὀσφρητικῆς δυνάμεως πεπροικισμένων εἰδῶν, ὅταν εὕρωσι χρήσιμόν τι ἢ ἐπικίνδυνον, σπεύδουσιν οἴκαδε ὅπως συναντήσωσι ταχέως καὶ ἐπιμόνως πολλοὺς συντρόφους, ἐπιστρέφουσι δὲ κατόπιν παρακολουθούμενα ὑπὸ σώματος ἐργατῶν καὶ βαίνουσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ ζητουμένου ἀντικειμένου ἢ τοῦ ὑφισταμένου κινδύνου διὰ τῆς ὀσφρητικῆς των δυνάμεως. Καθ' ὁδὸν στρέφουσι πολλάκις ὅπως ἰχνοσκοπήσωσι μήπως παρακολουθῇ τις αὐτούς. Μύρμηκες μὲ σχετικῶς κατωτέραν ὀσφρητικὴν δύναμιν ἐπανέρχονται οἴκαδε ὁσάκις εὕρωσί τι, συλλαμβάνουσιν ἕνα σύντροφον διὰ τῆς ἀνωτέρας σιαγόνος καὶ μεταφέρουσιν αὐτὸν ἀκίνητον καὶ ἡμισυνεστραμμένον εἰς τὸν νέον τόπον· ὁ κομιζόμενος ἀκίνητος κατὰ τὸ φαινόμενον μύρμηξ βλέπει καὶ ὀσφραίνεται ταυτοχρόνως τὴν ὁδόν, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἀπέχῃ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα μέτρα καὶ πλέον· ἀφικόμενος δὲ εἰς τὸν νέον τόπον ἐπιστρέφει πάραυτα μετὰ τοῦ πρώτου εἰς τὴν φωλεάν, φέρων καὶ αὐτὸς νέους συντρόφους εἰς τὸ μέρος τῆς ἀποικίσεως. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποπλανηθέντες μύρμηκες ἀποκομίζονται οἴκαδε, ὅταν συναντηθῶσιν ὑπὸ συντρόφων. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν δι' οἱονδήποτε λόγον νέα ἀποικία θελήσῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν παλαιὰν φωλεάν της καὶ νὰ κτίσῃ ἄλλην· οἱ ἐπιχειρηματικώτατοι ἐργάται ζητοῦσι νέας θέσεις, οἱ δὲ εὐτυχέστεροι καὶ δραστηριώτεροι μεταξὺ αὐτῶν φέρουσιν ἐπὶ τέλους ὁλόκληρον τὴν ἀποικίαν μετὰ τῶν νεοσσῶν εἰς τὸν ὑπ' αὐτῶν ὡς καλὸν θεωρηθέντα νέον τόπον. Τοιαῦται περιοδεῖαι εἰσι διδακτικώταται. Ἕκαστος ἐργάτης δύναται τὰς ἤδη μνημονευθείσας ἐργασίας νὰ ἐπιτελέσῃ ἐναλλάξ, καίτοι ἄτομά τινα ἀσχολοῦνται συνήθως εἰς μίαν μόνην ἐργασίαν. Ὁ Οὐμπὲρ ἀπέδειξε, καὶ ἐγὼ αὐτὸς πολλαχῶς ἠδυνήθην νὰ ἐπιβεβαιώσω, ὅτι μύρμηκες τῆς αὐτῆς ἀποικίας, τελείως ἀποχωρισθέντες καὶ ἀπομακρυνθέντες ἀλλήλων, ἀναγνωρίζονται αὖθις μεταξύ των μετὰ ἑβδομάδας καὶ μῆνας καὶ χαιρετίζονται ὡς φίλοι τῇ βοηθείᾳ μόνου τοῦ εἰδικοῦ ὀσφρητικοῦ ὀργάνου, τῶν κεραιῶν.

Ἀπείρως εὐμετάβολος εἶναι ὁ τρόπος τῆς διατροφῆς τῶν μυρμήκων, ἐκ τούτου δ' ἰδιαζόντως ἐξαρτᾶται ἡ ποικιλία τῆς βιοτικῆς διαίτης των, ὡς δύνανται παραδείγματά τινα νὰ δείξωσιν. Αἱ φθεῖρες τῶν φύλλων καὶ αἱ κοχινελίδες εἰσὶ γνωσταί· οἱ μικροί, λεπτοφυεῖς καὶ σαρκώδεις οὗτοι καταστροφεῖς ἐκμυζῶσι διὰ τοῦ ῥύγχους των τὸν φυτικὸν χυμόν, τὸ δὲ τόσον ἀρθόνως ἀναλογοῦν καὶ διαρκῶς παρατεθειμένον φαγητόν των πέπτουσιν ἀτελέστατα, ὥστε τὰ περιττώματά των συνίστανται ἐκ σακχαρούχου τινὸς διαυγοῦς ὑγροῦ· εἶναι ἀποδεδειγμένον ἀνατομικῶς ὅτι ἡ λαμπρὰ αὕτη σταγὼν δὲν παριστᾷ ἰδιάζουσαν ἀδενικὴν ἔκκρισιν, ἀλλὰ πράγματι τὸ περίττωμα τῶν φθειρῶν. Οἱ πλεῖστοι μύρμηκες τῆς χώρας μας θεωροῦσι τὰς φθεῖρας τῶν φύλλων ὡς θρέμματα καὶ ἀναζητοῦσιν αὐτὰς πανταχοῦ, γαργαλίζουσι διὰ τῶν κεραιῶν των, μέχρις οὗ ἡ οὕτως ἐρεθισθεῖσα φθεὶρ ἐκχύσῃ τὴν διαυγῆ σταγόνα, ἥτις πάραυτα ἀπορροφᾶται ὑπὸ τοῦ μύρμηκος ἀπλήστως. Ὅταν ὑπάρχωσιν ἐκεῖ πολλοὶ μύρμηκες, ἀναμένει ἡ φθεὶρ ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ ἐπὶ τέλους λακτίζει ὡς ἵππος ἀπορραίνουσα ταυτοχρόνως τὴν σταγόνα. Τὰ φύλλα τότε ἀποκτῶσι λαμπρὸν σακχαρῶδες ἐπικάλυμμα («μελίτωμα τῶν φύλλων» καλούμενον). Κατὰ τὸν περιγραφέντα λοιπὸν τρόπον πληροῦσιν οἱ μύρμηκες τὸν κοινωνικὸν πρόλοβόν των χάριν τῆς ὅλης κοινότητος· εἴδη τινὰ ἱδρύουσι κομψῶς ἐκτισμένους σταύλους φυλλοφθειρῶν ἐπὶ ῥιζῶν φυτῶν εἰς τὰς ὑπογείους κατοικίας των καὶ περιποιοῦνται τότε μάλιστα τὰ ᾠὰ αὐτῶν. Ἕτερα ἤδη ἀνεγείρουσι δι' ὑγρᾶς γῆς σταύλους καὶ στοὰς πέριξ φυτικῶν καυλῶν, καὶ φιλοξενοῦσιν ἐκεῖ τὰς φθεῖρας, ὅπως τοιουτοτρόπως προφυλάξωσι τὴν πληθὺν τῶν θρεμμάτων των ἀπὸ ξένους σφετεριστάς. Εἰς ἄλλας χώρας, εἰς τὰς τροπικὰς ἰδίως, μεταχειρίζονται μερικὰς νύμφας τεττίγων καὶ κάμπας ψυχῶν καθ' ὅλως ὅμοιον τρόπον ὡς θρέμματα. Οἱ μύρμηκες γνωρίζουσι πάντοτε πῶς νὰ συνεργάζωνται, ἵνα σύρωσιν οἴκαδε μείζονα τμήματα λείας καθὼς καὶ μείζονα τεμάχια πρὸς οἰκοδομὴν φωλεᾶς. Ἐν Ἀμερικῇ, Ἀφρικῇ καὶ Ἰνδίαις ὑπάρχουσι θηρευταὶ μύρμηκες (δορυλίδαι), ὧν αἱ μεγάλαι ἀποικίαι εἴτε ὑπὲρ εἴτε ὑπὸ τὴν γῆν διάγουσι βίον νομαδικόν. Φωλεύοντες ἐπί τινα χρόνον ἔν τινι φωλεᾷ ἢ ἐν κοίλῳ δένδρῳ μετὰ τῆς νεοσσιᾶς των, ἐπιχειροῦσιν ἐκεῖθεν μεγάλας λῃστρικὰς ἐκδρομάς, καθ' ἃς πᾶν ἔμψυχον, λ. χ. σιλφοκανθάρους, ποντικοὺς μεγάλους καὶ μικρούς, ἀράχνας κ. τ. λ. συλλαμβάνουσι, φονεύουσι, διαμελίζουσι καὶ ἀποκομίζουσιν εἰς τὴν κατοικίαν των. Ἐὰν καταλάβωσι κατῳκημένην ἀνθρωπίνην οἰκίαν, πάντες οἱ κάτοικοι ὑποχρεοῦνται ὡς τάχιστα νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτήν, τοῦτο δὲ λίαν ἀσμένως πράττουσι, διότι ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν πᾶν φθοροποιὸν ζῷύριον μικρὸν ἢ μέγα κατακόπτεται καὶ ἀποκομίζεται. Μικρὰ παιδία ἐν τῷ λίκνῳ εὑρισκόμενα δέον νὰ προστατευθῶσι κατὰ τῶν ἐπιδρομέων μεταφερόμενα ἀλλαχοῦ· ἀλλ' ἡ οἰκία διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθαρίζεται, κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ μύρμηκες μετὰ τῆς νεοσσιᾶς των ἐξαφανίζονται. Παρὰ τοῖς δορυλίδαις τούτοις οἱ ἰσχυροὶ θήλεις εἶναι πάντοτε ἄπτεροι καὶ ἀόμματοι, τοὐναντίον δὲ οἱ μέγιστοι ἄρρενες εἶναι πτερωτοὶ καὶ ἐφωδιασμένοι διὰ μεγάλων ὀφθαλμῶν· ἔν τινι βραχείᾳ περιηγήσει εἰς Κολομβίαν ἠδυνήθην, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, νὰ παρατηρήσω τὰς λῃστρικὰς ἐκδρομὰς ἑνὸς γένους τῶν δορυλιδῶν (Eciton).

Πολλῷ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ εἶδος τοῦ βίου τῶν μυρμήκων ἑνὸς νοτιοαμερικανικοῦ γένους (Attini). Ἐν ταῖς μεγίσταις φωλεαῖς των σχηματίζουσι τὰ ζῷα ταῦτα κοιλότητας μέχρι μεγέθους πυγμῆς. Κατὰ μακρὰς σειρὰς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων· ἕκαστος ἐργάτης ἀποκόπτει διὰ τῶν κοπτερῶν σιαγόνων του στρογγύλον τεμάχιον πρασίνου φύλλου, κατὰ χιλιάδας δὲ ἐκ τοιούτων φύλλων κατάφορτοι ἐπιστρέφουσιν

[1] Ἴδε σελ. 170.

οἴκαδε. Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ τρία μεγέθη ἐργατῶν, μεγαλοκέφαλοι γίγαντες, μικρότατοι νᾶνοι καὶ διάμεσοι μετρίου μεγέθους· οἱ διαφόρου μεγέθους μέτριοι εἶναι οἱ φυλλοτομεῖς, ἐνῷ οἱ γίγαντες εἶναι ταυτοχρόνως ὑπερασπισταὶ τῆς φωλεᾶς καὶ φυλλοθλάσται. Τὰ οἴκαδε κομισθέντα φύλλα κατεργάζονται εἰς εἶδος πηλοῦ, ὅστις καταναλίσκεται ὅπως κτισθῶσι λαβυρινθώδεις ἢ μᾶλλον σπογγώδεις οἰκοδομαί· ὁ πηλὸς δ' οὗτος τῶν φύλλων χρησιμεύει μόνον ὡς ἔδαφος διατροφῆς σπόρων μύκητός τινος (Rhozites gongylophora, Möller), οἵτινες εὑρίσκονται ἄφθονοι ἐν τῇ φωλεᾷ. Ταχέως ὁ ἐκ κατακεκομμένων φύλλων πηλὸς καλύπτεται διὰ λευκοῦ εὐρῶτος, ἀλλ' ἐπαγρυπνεῖ στρατὸς ἐκ νάνων ἐργατῶν, ὅπως μὴ πληρώσῃ τὴν φωλεὰν καὶ ἀποπνίξῃ τοὺς κατοίκους. Πᾶν αὐξάνον μυκητῶδες νημάτιον ἀποτέμνεται ὑπὸ τῶν πυγμαίων τούτων, μέχρις οὗ ὁ μύκης ἀποφασίσῃ νὰ παραγάγῃ τὸ δεύτερον μόρφωμά του, ὅπερ εἷς φυσιοδίφης (Möller) γογγυλοκράμβην ἀπεκάλεσε, διότι ὑπάρχουσι καὶ μικροὶ ὄζοι πρὸς μικρογραφικὰς γογγυλοκράμβας παρεμφερεῖς φαινόμενοι· ὁ μύκης δ' οὗτος παράγει ὁλοκλήρους σωροὺς ἐκ τῶν λευκωματοβριθῶν τούτων γογγυλοκραμβῶν, δι' ὧν ζῇ ἅπασα ἡ ἀποικία τῶν μυρμήκων· ἀλλ' ἡ θρεπτικὴ δύναμις τῆς φυλλομάζης δὲν εἶναι ἀπεριόριστος διὰ τὸν μύκητα· εὐθὺς ὡς μέρος τοῦ λαβυρινθοειδῶς ἐκτισμένου μυκητικοῦ κήπου ἐξαντληθῇ καταστὰν ὑπόφαιον, ἀποσπᾶται ὑπὸ τῶν μυρμήκων καὶ ἀποβάλλεται εἰς φαιὰ σφαιρίδια διά τινων ὀπῶν τῆς φωλεᾶς, πέριξ τῶν ὁποίων σχηματίζουσι λόφους ἐν εἴδει προχωμάτων. Τὰ μέρη ὅμως ταῦτα ἀντικαθίστανται πάντοτε ἐκ νέου διὰ τῶν προσφάτως καταφθανόντων φύλλων. Τοιουτοτρόπως ἐργάζονται οἱ φυλλοτομεῖς, οἱ φυλλοθλάσται καὶ οἱ εὐρωτοπαλαισταὶ μετ' ἀόκνου συμπνοίας εἰς τὴν μεγάλην καὶ δασοφθόρον ταύτην μυκητοκαλλιέργειαν, ἥτις εἶναι τοσοῦτον ἐξηπλωμένη, ὥστε εἰς τὸν ἀρχέγονον δασικὸν βίον τῆς νοτίου Ἀμερικῆς προσοίδει ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, καθότι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντᾷ τις ἐκεῖ στρατιὰς φυλλοκομιστῶν μυρμήκων καὶ φωλεὰς αὐτῶν. Καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατὰ τὴν βραχεῖαν περιοδείαν μου ἐπεβεβαίωσα μέγα μέρος τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ ἐπιμελεστάτων ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων τοῦ καθηγητοῦ Möller καὶ ἠδυνήθην ν' ἀνακαλύψω τοὺς εἰσέτι ἀγνώστους μύκητας εἰδῶν τινων καὶ γενῶν. Τούτων τινὲς (Attini) ἔχουσι στοιχειῶδες ἔμφυτον πρὸς καλλιέργειαν μυκητοκήπων χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο μόνον τὰ περιττώματα καμπῶν, ἄλευρον καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ ὁριστικὴ μορφὴ τοῦ μύκητος εἶναι μέγα ὡραῖον ἀγαρικόν. Ἡ διὰ πτύου ἐπίθεσίς μου κατὰ φωλεᾶς ἑνὸς μέτρου ὕψους καὶ ἓξ μέτρων διαμέτρου τοῦ εἴδους Atta sexdens ἔλαβεν ὄψιν μάχης. Ὁ Ἰνδὸς βοηθός μου ἐτράπη εἰς φυγήν, ἐντὸς ὀλίγων δευτερολέπτων αἱ χεῖρές μου ἦσαν αἱμοσταγεῖς ἐκ τῶν ὀξέων δηγμάτων τῶν μεγάλων πολεμιστῶν. Κατώρθωσα ἐν τούτοις νὰ ἀνακαλύψω εἴκοσι περίπου μυκητοκήπους ἔν τινι γωνίᾳ τῆς φωλεᾶς. Πᾶν δῆγμα πολεμιστοῦ εἶναι αἱματηρόν. Οἱ ἰθαγενεῖς χρησιμοποιοῦσι τὰ ζῷα ταῦτα πρὸς ῥαφὴν τραυμάτων ἀφίνοντες ἀμφότερα τὰ χείλη τοῦ τραύματος νὰ συνδηχθῶσιν ὑπὸ τῶν μυρμήκων καὶ εἶτα ἀποχωρίζοντες τὸ σῶμά των ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἥτις παραμένει μὲ τὰς σιαγόνας ἐμπεπηγμένας καὶ συγκλειούσας τὰ χείλη τοῦ τραύματος.

[Ἕπεται τὸ τέλος]

Α. Π. Μιτσιαλης
ἰατρὸς

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Δωρεὰ ἑκατομμυριούχου.

Ὁ Σκῶτος Ἀνδρέας Καρνέζης, ὁ ἐκ τοῦ μηδενὸς θεμελιώσας τὸ μέγιστον ἐν Ἀμερικῇ σιδηρουργεῖον καὶ ἀποκτήσας κολοσσιαίαν ἐκεῖ περιουσίαν, ἐδώρησεν εἰς τὴν πατρίδα του δύο ἑκατομμύρια λιρῶν στερλινῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς δωρεᾶν ἐκπαιδεύσεως νέων Σκώτων εἰς τὰ τέσσαρα Σκωτικὰ πανεπιστήμια, τοῦ Ἐδιμβούργου, τῆς Γλασκόβης, τοῦ Ἀβερδὴν καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Ὑπελογίσθη ὅτι τὰ πληρωνόμενα ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τῶν πανεπιστημίων τούτων δίδακτρα ἀνέρχονται εἰς λίρας πεντήκοντα χιλιάδας κατ' ἔτος.

Ἄνθρωπος ἀπολιθωμένος.

Δυστυχὴς Ἀμερικανός, ὀνομαζόμενος Ἐδουάρδος Γρήν, προσεβλήθη ἐκ παραδοξοτάτης χρονίας νόσου. Ἐνῷ καθ' ὅλα εἶνε ὑγιής, τὸ σῶμά του ἤρχισε ν' ἀπολιθώνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Τὸ πάθημα ἀνεφάνη πρὸ τριῶν μηνῶν καὶ προχωρεῖ. Κατὰ τὰς νεωτέρας εἰδήσεις τῶν ἰατρικῶν ἐφημερίδων, τώρα ἤρχισε ν' ἀπολιθώνεται καὶ ἡ καρδία, πέριξ τῆς ὁποίας σχηματίζεται πετρῶδες στρῶμα. Ὁλόκληρον τὸ δέρμα του ἔχει τραχυνθῆ καὶ σκληρυνθῆ καὶ μόνον τὸ πρόσωπόν του μένει ἀκόμη ὑγιὲς καὶ ἱδρώνει. Οὔτε λυγίζει πλέον τὸ σῶμά του καὶ σχεδὸν μετεβλήθη εἰς ἄγαλμα. Τὸ νόσημα χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ὡς ἀποστέωσις τοῦ σώματος, θ' ἀπολήξῃ δὲ εἰς βραδύν, ἀλλ' ἀσφαλῆ θάνατον.

Τὸ κρέας κουρασμένων ζῴων.

Παρετηρήθη ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων ὅτι τὸ κρέας ζῴων, τὰ ὁποῖα ἐφονεύθησαν πολὺ κουρασμένα ἢ φοβισμένα, δύναται νὰ δηλητηριάσῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅσοι ἔφαγον ἐξ αὐτοῦ. Τὰ συμπτώματα, ἅτινα φέρει, εἶνε κεφαλαλγία καὶ στομαχικαὶ ἐνοχλήσεις, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῶν τοξινῶν, τῶν ἀναπτυσσομένων ὑπὸ τῶν βιαίων ψυχικῶν ἐξεγέρσεων κατὰ τὴν ὥραν τῆς σφαγῆς τῶν ζῴων.

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,,—2937